

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke Zondag

Abonnementsprijs : 300 fr. per jaar

Postcheckrekening N° 3185.22

Beheer en Redactie : Mr René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen.

LOF DER TOLERANTIE

Rede uitgesproken door Mr Raymond NOSSENT, op de plechtige openingszitting van het Vlaams Pleitgenootschap bij het Hof van Beroep te Brussel, op 17 December 1949

In haar reisindrukken verhaalt de Franse schrijfster Marcelle Tinayre dat zij kort na de revolutie van de Jonge Turken een hospitaal bezocht in Konstantinopel en aan een jonge verpleegster, die de gekwetsten met grote toewijding had verzorgd, vroeg : « U hebt de reactionnaires toch ook verzorgd ? » Waarop het meisje antwoordde : « Non. Je n'ai soigné que les bons. » (1)

De goeden. Het is te zeggen zij die van dezelfde partij zijn, van dezelfde opinie, van dezelfde groep, zij die samen gestreden hebben, die op dezelfde wijze denken. Zij die aan dezelfde kant staan.

Wanneer men over het antwoord van het Turks meisje kalm en nuchter nadenkt, wordt men getroffen door zijn vreeselijk cynisme, door zijn haast onmenselijke onverdraagzaamheid.

Maar laten wij even kijken naar onze handel en wandel, naar de houding en de levenswijze van de mensen van gisteren of van heden. Zien we niet zowat overal, dat men slechts de « goeden » wil verzorgen ? De woorden « vrijheid », « menseneerbied », « wereldverzoening » weerklinken overal. Maar nergens hebben ze dezelfde inhoud. Ze zijn etiketten voor producten die soms niets gemeens hebben. Een geweldig tweegevecht is het : beschaving tegen beschaving, wereld tegen wereld, land tegen land, klas tegen klas, partij tegen partij, man tegen man. Als hij dezelfde opinie als ik niet verdedigt, redeneert men, is hij een vijand. En als hij haar wel verdedigt, vraag ik me af of hij niet schijnheilig is.

Problemen van heden ? Ja. Maar ook eeuwig probleem, waarvan de diepe oorzaak wel te vinden is in het egoïsme dat vastzit in het hart van de mens en tegen hetwelk nog en nog moet gestreden worden.

Want hoe mooier is toch de houding van de mens of van de instelling die begrijpend optreedt, die zich sterk genoeg voelt om van tijd tot tijd eens over zijn gedachten, zijn principes, zijn levensgang na te denken, om zich af te vragen of hij bij de anderen niets meer te leren heeft, om zich in de persoon van de anderen in te werken en om dan na te gaan welke zijn reacties zouden zijn.

Heel het probleem van de tolerantie schuilt daar : de tegenpartij, de anderen, diegene die niet « de goeden zijn », begrijpen of ten minste proberen ze te begrijpen.

Wanneer men van tolerantie spreekt, denkt men eerst aan de verdraagzaamheid op godsdienstig gebied. Die lijkt wel zonderling, want het is precies daar dat zij het minst ontwikkeld is en kan zijn. Zij wordt beperkt, volgens de « Dictionnaire de Théologie Catholique » tot het negatief toelaten van een werkelijk of ingebeeld kwaad. Als dusdanig wordt zij niet als een deugd beschouwd. De kerken leggen aan hun gelovigen een bepaalde belijdenis op en vervolgen diegene die haar leer op een uitwendige wijze krenken, te weten de ketters. Het Mohammedanisme is bijzonder streng; het légt de haat op van de ongelovigen. Het Christendom alleen verenigt de strengheid en de liefde.

Het is daarom dat het zonder enigszins zijn principes te laten varen een grote milheid manifesteert tegenover de personen. Het Concilie van Trente heeft de houding van de Katholieke Kerk dienaangaande zeer duidelijk omschreven in zijn directieven. De Hoofden van de Kerk moeten zich herinneren dat zij herders en geen vervolgers moeten zijn, zij moeten zich gedragen tegenover hun onderdanen op zulke wijze dat hun superioriteit niet ontaardt in een trotse heerschappij, maar dat zij ze beminnen en ze beschouwen als hun kinderen en hun broeders en dat zij zich inspannen om ze van het kwaad af te keren door hun vermaningen en hun goede raadgevingen, om niet verplicht te zijn tot de nodige straffen over te gaan ten overstaan van diegene die in de zonden zouden vallen. Moesten toch hun onderdanen zich door menselijke broosheid tot de zonde hebben laten verleiden, dan moeten de bisschoppen ten hun opzichte het gebod van de Apostel naleven, ze verbeteren met alle machten van goedheid en geduld; want de getuigenissen van genegenheid baren dikwijls meer resultaten voor de verbetering van de zondaars dan de strengheid, de vermaning dan de bedreiging en de liefde dan het geweld. Maar wanneer de zonde zo erg is dat zij de

woede vergt, zullen zij de strengheid temperen met zachtheid, de gerechtigheid met barmhartigheid, de strengheid met goeddaardigheid, zodat de nuttige tucht gehandhaafd weze onder de volkeren en dat diegenen die gestraft werden zich nochtans zouden verbeteren of indien zij het niet willen dat de anderen, door de straffen, van de ondeugd zouden afgeleid worden. Het is inderdaad de taak van een waakzaam en terzelfdertijd barmhartig herder, wanneer hij de ziekte van zijn schapen moet verzorgen, eerst de zachte remedies te gebruiken, dan indien de grootte van het kwaad het vergt, de sterkere en geweldigere middelen; en zo deze geen resultaat geven, zal hij, ten minste door scheiding, de besmetting van de anderen verhinderen.

Naast de religieuze tolerantie onderscheidt men nog de zogenaamde burgerlijke tolerantie, deze die zich moet veropenbaren in het staatskundig leven. «La tolérance est aussi nécessaire en politique qu'en religion», schreef Voltaire, «c'est l'orgueil seul qui est intolérant». (2)

In theorie wordt die burgerlijke verdraagzaamheid verzekerd door de meest moderne grondwetten. De Belgische grondwet bepaalt dienaangaande in haar titel II, dat de vrijheid van de persoon gewaarborgd is, alsook welke preciese vrijheden aan de burgers worden verzekerd. Dit heeft toch maar een betekenis wanneer die beginselen in de praktijk worden omgezet in de geest waarin zij het licht hebben gezien.

Wat baat het b.v. te bepalen dat «het onderwijs vrij is», wanneer jaar na jaar het schoolvraagstuk opnieuw opstaat omdat een deel van de natie, in naam nochtans van de meest absolute maar verkeerd toegepaste tolerantie, aan een meerderheid van burgers de middelen weigert om een vrij onderwijs, dat zij wensen, te organiseren, of normaal in het leven te houden. Is het niet terecht dat onze grote Edmond Picard schreef: «Zij noemen dit regeren, men moet het heten: tyranseren. En het is de wreedste, de hatelijkste tyrannie: niet deze uitgeoefend door een vreemde, maar door de landgenoten: een helft van de natie, die de andere helft aan de keel grijpt en die haar psychisch afranselt. Wat een afschuwelijk gespuis dan de fanatieken. Het is, ik zal niet zeggen een vrijdenker, maar iemand die vrij denkt, die zich er niet kan van onthouden het uit te schreeuwen.» (3)

De tolerantie op godsdienstig of politiek gebied, de theoretische tolerantie, heeft dienvolgens geen waarde, geen ware betekenis zonder de private verdraagzaamheid, d.w.z. de prachtigste tolerantie, de tolerantie in het dagelijkse leven, in de gewone omgang met onze medemensen.

Het verwondert wel dat moralisten en sociologen veel meer belang schijnen te hechten aan de tolerantie in de publieke sector dan in de verhoudingen van man tot man. Nochtans heeft de verdraagzaamheid die schuilt in de teksten of in de instellingen, geen betekenis indien de mensen die haar in werkelijkheid moeten omzetten, niet bezielde zijn met die tolerantie, «Tolerance, zegt Helps, or to use a more Christian word *charity*». (4)

Laten we die hoedanigheid van dichterbij ontleden. — Verdraagzaamheid: inschikkelijkheid of toegeeflijkheid, schrijft R. K. Kuipers, in zijn «Geïllustreerd Woordenboek der Nederlandsche Taal».

In zijn essay «Le protestantisme comparé avec le catholicisme» schrijft Balnès: «L'individu est dit tolérant, lorsqu'il est dans une disposition habituelle d'esprit qui lui permet de supporter sans s'irriter ni se troubler, les opinions contraires à la sienne».

Een Engelse, iets wat paradoxale bepaling is deze van Coleridge: «The only true spirit of tolerance consists in our conscientious toleration of each other's

intolerance». De enige ware geest van de tolerantie bestaat in het bewust verdragen van eenieders intolerantie. (5)

Wanneer men die gedachte overschouwt, denkt men onmiddellijk aan enkele grote figuren die haar hebben geïllustreerd: Erasmus, Egmont, Oldenbarnevelt, Hugo de Grote, Willem de Zwijger...

Ik wil me heden beperken tot twee figuren die me karakteristiek schijnen wat betreft hun ware tolerantie op het menselijk plan, twee figuren die zeer verschillend zijn, ze behoren tot verschillende tijdperken, verschillende landen en verschillende klassen. Hun rol, hun historische betekenis kan onmogelijk vergeleken worden. Maar beiden hebben in moeilijke en delicate omstandigheden blijk gegeven van tolerantie, van een mooie verdraagzaamheid in hun houding tegenover hun medemensen, hun oversten of hun ondergeschikten, hun vrienden of hun tegenstrevers, hun rechters of hun verdedigers, hun partijgangers of hun beulen.

Tijdens acht jaar, van 1560 tot 1568, was Michel de L'Hospital kanselier van Frankrijk. Zijn land was toen volop in opschudding. Verschillende burgeroorlogen volgden elkaar op. De strijd was bezielde door religieuze en, subsidiair, politieke of sociale redenen.

Zeergeer wantoestanden hadden zich in de katholieke kerk voorgedaan. De lagere geestelijkheid was in het geheel niet op de hoogte van haar taak. Het volk was onwetend inzake dogma. Er werd gestreefd naar de hoge ambten in de Kerk om reden van de belangrijke materiële voordelen die er aan verbonden waren. De macht van de Paus was zeer laag gedaald. De wantoestanden moesten automatisch een reactie uitlokken. Zo zag het Protestantisme het licht. Verschillende hervormers stonden op. Zij waren meestal jong en begaafd. Zij steunden zich uitsluitend op de Heilige Schrift, de bron waarnaar eenieder persoonlijk moest terugkeren, de enige bron van de Openbaring.

Na korte tijd reeds maakten de hervormers geen duidelijk onderscheid tussen het religieuze en het politieke. Zij streidden naar overheersing op politiek gebied. Sommige vorsten, o.a. in Duitsland, die zich tot de nieuwe godsdienst hadden bekeerd, wilden hun geloof aan hun onderdanen opdringen.

In Frankrijk nam de vorst maatregelen ter bescherming van het rooms geloof. De protestantse minderheden voerden dan een gedurende strijd tegen het vorstelijk huis. De bevolking geraakte in twee kampen verdeeld en tijdens een hele periode woedden de opstanden en de oorlogen. Aan beide kanten vierde de onverdraagzaamheid hoogtij.

De tolerantie was aan de heersers van die tijd zeer vreemd.

Michel de L'Hospital «qui avait des fleurs de lys dans le cœur» (Pierre de l'Etoile), is een der zeldzame figuren die het hoofd koel heeft gehouden.

Het is niet in mijn bedoeling te beweren, zoals sommigen dit hebben willen doen, dat hij moet beschouwd worden als een model voor alle deugden of nog als één aankondiger van een ideaal liberalisme. (6)

Als goede Auvergnat, heeft hij het steeds op prijs gesteld zijn patrimonium te verrijken. Wanneer hij de Heer was geworden van le Vignay, heeft hij met een voorbeeldig geduld gemanceuvreerd om het domein steeds te vergroten. Ook tijdens zijn eerste moeilijke jaren heeft hij hardnekkig met de fiscus getwist om van sommige belastingen vrijgesteld te worden. Wie zou schijnheilig genoeg zijn om hem de steen te werpen?

Ook heeft men hem veel verweten dat hij zijn heerszucht niet onder stoelen of banken stak. Ik geef grif toe dat het een weinig onaangenaam is in zijn eerste werken te lezen hoe hij zich beklaagt dat hij zijn leven moet verdienen met lessen in het recht te geven wanneer hij voelt dat hij voor grootse taken bestemd is. Ook wanneer hij magistraat geworden is klaagt hij over de mediocriteit van zijn functies en bespot hij « les avocats enroués, aboyant comme des chiens et n'épargnant pas même les juges, dans les agressions d'un insolent orgueil ». Zijn wens in het « suivre toute autre carrière, plutôt que de se débattre contre les procès, en roulant, depuis le lever du jour jusque au coucher du soleil, cette pierre qui retombe sans cesse ».

Maar dit al neemt niet weg dat hij in het Frankrijk van de XVIe eeuw voorkomt als de staatsman die begrepen heeft dat er in Frankrijk een woelige minderheid is waaraan rechten moeten erkend worden, maar aan wie moet herinnerd worden dat zij ook strenge verplichtingen heeft tegenover de vorst.

Zijn hele formatie had hem grotendels voorbestemd om de rol van een verzoener te spelen.

Zijn vader, geneesheer Jean de l'Hospital, had in 1523 partij gekozen voor de Bourbons, zodat hij had moeten uitwijken. Het is alzo dat Michel zijn rechtsstudiën, die hij te Toulouse had begonnen, voortzette in Bologna, Modena en Pisa. In 1530 werd hij professor in het burgerlijk recht te Padua. Hij genoot zeer spoedig een uitstekende faam — niet alleen als rechtsgeleerde, maar ook als dichter, hij is de beste Latijnse dichter van Frankrijk in de XVIe eeuw.

Dank zij koning Frans I, werd Jean de l'Hospital geamnestieerd en weldra keerde ook zijn zoon naar zijn vaderland terug. In September 1537 huwde hij met mejuffrouw Marie Norin, dochter van de luitenant-crimineel van Parijs. Een ambt van raadsheer was ter dezer beschikking gesteld geweest om als bruidschat te dienen voor zijn dochter. Zo doet Michel de l'Hospital zijn intrede in het Parlement van Parijs, waar hij zeer slecht onthaald wordt omdat hij opgedrongen was geweest, omdat hij niet tot een adellijk geslacht behoorde en ook misschien omdat hij als rechtsgeleerde reeds zeer goed stond aangeschreven. Hij voelt onmiddellijk dat hij niet op het Parlement rekenen mag. Hij zal dus de vertrouwensman zijn van de vorst.

In die jaren is het dan ook niet zijn bekwaamheid of zijn karakter die hem vooruitbrengen, maar wel zijn buitengewone dichterbegaafdheid. « Les hommages poétiques », schrijft Boissart, « lui valurent la faveur des grands et même des princes, qui, de degré en degré, le poussèrent aux plus hautes dignités ». (7)

Inderdaad, in 1551 wordt hij door Marguerite de Valois, hertogin van Berry, benoemd tot Kanselier van Berry. Zij had voor die functie een man gezocht die de zaken kende, maar ook die uitblonk onder de fijne geesten van zijn tijd. Het hofleven had in die periode en in die streek meer belang dan de afhandeling van politieke of administratieve zaken. Marguerite de Valois en haar kanselier hadden een grote invloed op de Pleiade van Joachim du Bellay en Ronsard.

Met zijn natuurlijk opportunisme maakt Michel de l'Hospital gebruik van de buitengewone omstandigheden in dewelke hij verkeert om door koning Hendrik II tot voorzitter van het Rekenhof benoemd te worden. Door zijn strengheid maakt hij zich vele vijanden: « Ik maak me onaangenaam, schrijft hij, door de nauwkeurigheid waarmede ik op 's konings penningen waak; de diefstallen blijven niet meer

ongestraft; ik breng orde in de inkomsten en de uitgaven; ik weiger de schenkingen te betalen die te lichtzinnig werden toegekend of ik stel de betaling uit tot betere tijden. » Zijn gezag is groot en zijn energie onverzettelijk. Michel de l'Hospital is zonder twijfel de man van de verzoening en van de vrede. Maar hij is dit niet ten nadele van zijn gedachten, van het algemeen welzijn, van de blijvende belangen van het koninkrijk. Zijn strijd tegen de aanspraken van het Parlement is een teken van zijn wilskracht, van zijn karakter dat sterker wordt wanneer hij de weerstand of de strijd nodig acht. (8)

De vrouw van l'Hospital had zich tot het protestantisme bekeerd. Zij zal pas veel later dit geloof plechtig afzweren.

In 1577 huwde zijn dochter, die door haar moeder in het protestantisme was grootgebracht, met een jonge edelman, die insgelijks naar het protestantisme overhelde.

Men kan zich inbeelden welke moeilijkheden die familiale toestand voor l'Hospital heeft meegebracht. De katholieken hebben hem steeds verdacht van een gecamoufleerde calvinist te zijn. Het staat nu ontegensprekelijk vast dat dit nooit het geval is geweest. Maar anderzijds legt die familietoestand ook uit hoe Michel de l'Hospital voorbereid was om in het groot gezin « Frankrijk » aan de mensen te leren samenleven, welke ook hun religie weze.

Wanneer hij, na het overlijden van François Olivier, kanselier van Frankrijk werd, op 11 April 1560, kreeg hij onmiddellijk met de grootste moeilijkheden te kampen. Enerzijds de ultra-katholieken, die aan de geest van verdraagzaamheid niet wilden toegeven, anderzijds de calvinisten, die beroep deden op de burgeroorlogen en zich bereid toonden hun eisen gewapenderhand te doen zegevieren. Onmiddellijk wierp hij zich tussen de twee partijen en deed alle mogelijke pogingen om ze te verzoenen.

Door zijn tussenkomst en deze van Admiraal Coligny, werden de Staten-Generaal bijengeroepen met de hoop de godsdienstige onlusten te vermijden.

Op 13 December 1560 sprak Michel de l'Hospital te Orleans de openingsrede uit. Het is een prachtig stuk welsprekendheid. Voor de hoogste notabelen van het land en de vertegenwoordigers van alle Staten — en van alle partijen — spreekt hij met volle openhartigheid. De vertegenwoordigers van het land moeten de natuur en de ernst van het kwaad kennen om het te kunnen verhelpen. Zijn rede is een trouwe beschrijving van de toestand in Frankrijk op dit ogenblik. Het is een waar historisch monument.

De stijl die klaar, eenvoudig en aangenaam is en waar praktische, levendige voorbeelden de gedachten komen illustreren, kan door een vrije vertaling — heilaa! — niet met al zijn zuiverheid worden weergegeven. (9)

Hij sluit het eerste deel van zijn toespraak met de woorden: « Laten we besluiten: zo iedere Staat zich tevreden stelt met zijn lot en zijn goederen, zich om de goederen van de anderen niet bekommert, de anderen niet beledigt, aan zijn prins en aan zijn wetten en zijn bevelen gehoorzaamt, zullen wij leven in rust en vrede. »

Dan pakt hij onmiddellijk het tweede probleem aan: « Men zegt dat de andere en belangrijkste oorzaak van het oproer de godsdienst is: dit schijnt zeer zonderling en haast ongelooflijk, want het oproer is een kwaad en zelfs, zoals Thucydides het verklaart, houdt het in zich allerlei kwaden; hoe zou dan de godsdienst, indien zij goed is, een kwaad, t.t.z. een gevolg tegenstrijdig met haar oorzaak kunnen verwekken? Daarenboven, indien de opstand een burgeroorlog wordt,

wreder dan de oorlog tegen de vreemde, hoe kan hij toch veroorzaakt worden door de godsdienst, zelfs de christelijke en evangelische godsdienst, die bijzonder de vrede en de vriendschap onder de mensen beveelt? Non enim dissensionis, sed pacis auctor deus.»

Michel de L'Hospital gaat dan voort met de ontleding van de karakteristieken van de godsdienst, die noodzakelijk tot bedaardheid en vreedzaamheid moeten leiden.

Doch in de practijk gebeurt niet wat men had kunnen veronderstellen: «Het is dwaas, zegt hij, te hopen dat er vrede, rust en vriendschap zal heersen onder mensen van verschillende godsdiensten. Er is geen opinie die zo diep wortelt in het hart van de mensen als de religieuze opinie en er is er ook geen die ze zoveel van elkander scheidt.

De Joden hebben de andere naties als vreemd en vijandig beschouwd; de andere naties hebben dezelfde opinie gehad van de Joden. Ik laat de Mohammedanen terzijde, die ons steeds als hun vijanden hebben aanzien en vice-versa. Zelfs onder de Christenen, welke haat heeft er niets geheerst tijdens de scheiding tussen de ariërs en de ketters. Hoevele opstanden zijn er niet geweest, mensenmoorden, verbranden van steden en andere ontelbare rampen.

Wij ondervinden het vandaag en zien dat een Engelsman en een Fransman, die tot dezelfde godsdienst behoren, meer vriendschappelijk tegenover elkaar optreden dan twee burgers van een zelfde stad, onderdanen van eenzelfde heer, maar behorende tot verschillende godsdiensten.»

Michel de L'Hospital herinnert aan de verplichtingen die alle burgers zonder onderscheid van welke aard ook hebben tegenover hun vorst. Hij dringt aan opdat zij zich rond de jonge Prins zouden scharen en hij behandelt dan de knoop van het probleem: «U zegt dat uw godsdienst de beste is; ik verdedig de mijne: wat is het redelijkste dat ik uw opinie volge of U de mijne? Wie zal daarover beslissen, tenzij een Concilie.»

De redenaar bekent, dat de ketterijen geboren werden tengevolge van het verval van de Kerk. «Tot hiertoe hebben wij gedaan zoals de slechte oorlogvoerders, die het fort van hun vijanden met al hun strijdkrachten gaan aanvallen en hun woningen onverdedigd laten. Wij moeten ze voortaan met deugden en goede zeden voorzien en dan aanvallen met de wapens van de liefdadigheid, de gebeden, en de woorden Gods die van toepassing zijn op zulk een strijd.»

«Zoals het spreekwoord het zegt, overtuigt het goed leven meer dan het gebed; de dolk is niets waard tegen de geest, tenzij om de ziel te verliezen samen met het lichaam. De Albigenzen waren ketters van de tijd van de Paus Innocentius en van de koning Filips-August. Om ze van hun dwalingen af te leiden stuurde de Paus twee legaten van de orde der Cisterciënsers. Nu gebeurde het dat in diezelfde periode een Spaans bisschop, zeer rechtschapen man, naar Rome kwam om van zijn bisdom ontlast te worden, wat hem door de Paus werd geweigerd omdat hij zoveel hoedanigheden bezat en God vreesde. Die bisschop, op zijn weg terug naar Spanje, kwam in Montpellier voorbij en wilde vernemen hoe de zaak der Albigenzen zich ontwikkelde. Hij sprak en discussieerde met de twee Cisterciënsers, legaten van de Paus, en deze zeiden hem dat ze deden wat ze konden maar dat het resultaat zeer gering was en dat het hun mening was dat indien een man met groot gezag zich wou kleden en wou leven op de wijze door de ketters gepredikt, hij de aandacht van het volk zou trekken en aldus door het voorbeeld van zijn leven meer zou bekomen dan zij, de legaten, hadden kunnen

verkrijgen door hun preken en sermoenen.

Daarvan overtuigd, kleepte de bisschop zich zoals de ketters met zakken, blootshoofd en barbevoets, en eerbiedigde een strenge vasten. Door die levenswijze beïnvloed, keerde bijna het ganse volk zich binnen een korte termijn van de Albigenzen af. Dit is een voorbeeld om aan te tonen hoe belangrijk de waardige levenswijze van de herders zijn kan.

Aan die gedachten van 1560 die het resultaat waren van een reeds rijpe ondervinding, is Michel de L'Hospital steeds trouw gebleven.

De Calvinisten — hoewel ze ongetwijfeld dwalen — hebben het recht Calvinisten te zijn. Maar daar zij burgers zijn, moeten zij aan de vorst gehorzen. Tegenover de andersdenkenden moeten de Katholieken zich tolerant tonen. Eenieder moet aannemen dat anderen verschillende principes of levensbeschouwingen huldigen. Er moet vrede en rust heersen. Er moet zijn: eerbied voor de gewetens en trouw aan de koning.»

Maar de gemoederen waren zodanig opgehitst, de passies zodanig ontketend, dat de verzoenende woorden van de kanselier geen definitief resultaat meer konden bereiken.

In enkele jaren barstten drie burgeroorlogen uit.

Telkenmale poogde Michel de L'Hospital de noodlottige gevolgen welke die rampen voor het land en voor de mensen meebrachten, af te wenden.

In zijn onophoudende strijd om de gematigdheid te doen zegevieren, moest hij steeds op twee fronten het hoofd bieden. Maar de valsheid van de twee kampen maakte de vervolging van zijn politiek onmogelijk. Zodra hij voelde dat de vorst in zijn beleid geen vertrouwen meer had — en dit gebeurde tengevolge van erge incidenten die de kanselier niet had kunnen voorzien en niet dadelijk had kunnen beugelen — trok Michel de L'Hospital zich terug.

Zeër ontgoocheld ging hij leven in zijn eigendom van Le Vignay. Hij bleef kanselier van Frankrijk en hij koesterde de hoop zijn functies nog te kunnen vervullen. Maar het lot heeft er anders over beslist.

Hij behoorde tot de groep van de bedaaften, die er moeten zijn in tijden van religieuze of politieke moeilijkeden, maar die dan dikwijls het slachtoffer worden van hun bemiddelingsgeest.

Michel de L'Hospital werd niet meer teruggeroepen en hij overleed zonder verbittering een vijftal jaren later.

Het volk van zijn tijd is hem niet erkentelijk geweest voor zijn onafgebroken pogingen 's lands unie te bewaren. Het is slechts later dat men begrepen heeft hoe hij er in gelukt was, in die uiterst bewogen tijden, buiten het strijdgewoel te blijven en steeds de permanente belangen van het koninkrijk te dienen.

De andere figuur waarvan ik wil spreken, werd reeds, vóór zijn terechtstelling, door het volk als een held en een martelaar beschouwd.

Hij heeft niet in de politiek van zijn eeuw, de XVIIIe, een belangrijke rol gespeeld en zijn faam reikte waarschijnlijk nooit veel verder dan de grenzen van de Nederlandse Provinciën van toen.

Wanneer hij nopens zijn identiteit ondervraagd werd de eerste dag van zijn proces, waar hij gevraagd verscheen, antwoordde hij: «te heten Francis Annees» sens, te hebben omtrent den ouderdom van 60 jaren, »te wesen boetmeester van Sint Nicolaes natie, schail» liedecker ende stoelmaecker van sijnen stiele, ge» boortighe te wesen te Brussel, dienende als schaille» decker.»

In zijn «Geschiedenis van België» schrijft Pirenne: «En toch was niemand minder revolutionnair dan die rechtschapen stoelemaker, voortreffelijk huisvader,

geacht en geëerbiedigd burger, deken zijner «natie» en kerkmeester in Sint Jansgasthuis. De vaste overtuiging dat hij de heiligste rechten zijner medeburgers verdedigde, deed hem de leiding van hun tegenstand nemen. De antwoorden welke hij gaf, schrijft Prié, bewijzen dat hij zich ingebeeld had dat hij niet kon veroordeeld worden om de belangen der burgerij ondersteund te hebben.» (Gachard, Troubles, deel I, blz. 64.) Zijn moed en zijn gelatenheid vóór de dood (17 September) maken dit laatste slachtoffer der gemeentelijke woelingen tot een der roerendste en hartelijkste figuren die voorkomen in de strijd voor de zaak waarvoor hij het leven liet. Doch die zaak was onverbiddelijk verloren.»

En verder: «Later, bij de Brabantse Omwenteling, vervolgens bij de Omwenteling van 1830, zag het tegen het staatkundig despotisme opgestane volk in Anneessens een voorloper. Die vurige behoudgezinde en, om het juiste woord te bezigen, die onbuigzame reactionnair, ging door voor een apostel van vrijheid en democratie. Door de sonderligste verwarring werd hem, in 1890, door de liberalen, wier grondbeginselen hem met afschuw hadden vervuld, op een openbare plaats te Brussel een standbeeld opgericht. Dat ongehoord geluk is hij grotendeels verschuldigd aan de afkeer, die het Oostenrijks stelsel hem inboezemde.» (10)

Pirenne heeft gelijk.

In een rede die op deze zelfde tribune in 1935 werd uitgesproken en die gewijd was aan «Anneessens en de Opstand van 1718 te Brussel», zei mijn voorganger: «Anneessens behoorde niet tot het soort mensen dat men leiders noemt en die op gepaste ogenblikken vooruit treden om gebeurtenissen te beheersen en het lot van het volk in handen te nemen.

Anneessens bezat niet de wijsheid en de klare blik van een Jacob van Artevelde, noch de persoonlijkheid en de scheppende stuwingskracht van een Oranje.

Anneessens was een man, die de gebeurtenissen veeleer heeft gevolg dan geleid, en die ten slotte het droevige slachtoffer is geworden van een ongelukkige samenloop van omstandigheden.» (11)

Dit is ook juist. Ik geef grif toe dat Anneessens geen grote historische leidersfiguur is. Ik neem aan dat hij een «reactionnair» was. Ik ga zelfs akkoord om te zeggen dat hij op sociaal en politiek gebied, wat zijn principes en zijn ideeën betreft, intolerant was, vast overtuigd dat hij gelijk had en de anderen, in casu vertegenwoordigd door Markgraaf de Prié, de Oostenrijkse vertegenwoordiger, totaal ongelijk hadden.

Maar ik stel vast dat Anneessens toch een grote indruk heeft gemaakt op de volksgeest. Luistert naar de rijmen die men leest op de gedenksteen die ter zijner nagedachtenis in de Kapelle-kerk te Brussel werd opgericht:

«Alhier in dese kerck
» Legt eenen man begraven,
» Die met syn eygen bloet
» Het lant heeft willen laeven,
» Anneessens is syn naem.
» Hier op het kort geseyt,
» Die voor den rechten eedt
» Den Kop is neer geleyt.
» Godt geeft syn ziel de rust
» En alle zielen t' saemen,
» Op dat hij leeft in rust
» In d'eeuwigheden, amen.»

Luistert nog naar de populaire elegie op zijn dood:

«Weent Brussel, Brussel weent,
» Laet vocht uit d'oogen leken,
» En wilt met den propheet
» Jeremias gaen spreken,
» Die voor Jerusalem
» Geweent heeft langhen tijdt
» Over den grooten strick,
» Die God hun had voorzeyt.

» Soo lanck als Brussel staet,
» Oft menschen zullen leven,
» Soo moet U vaeders bloet
» De eer zijn toegescreven
» Dat hij niet heeft gestaen
» Naer rijkdom oft naer goet,
» Maer dat hij t'Brabants recht
» Betaelt heeft met zijn bloet.»

Die populariteit kan uitgelegd worden door het feit dat rond de man die tegen de Oostenrijker gestreden had en die door diens toedoen werd terechtgesteld, een legende werd geschapen die hem doet voorkomen als een zuiver volksheld.

Maar als men wat dieper wil kijken, blijkt wel dat Anneessens op het zuiver menselijk plan een tolerante houding heeft aangenomen en die heeft behouden tot op het laatste ogenblik.

Kijken we naar de feiten:

Anneessens was in 1698 tot deken van zijn natie bevorderd geweest. Hij werd algemeen geëerbiedigd en was voortdurend in betrekking met allerlei notabelen. De publicatie van de «Luyster van Brabant», de codex van de voorrechten van de stad Brussel, had op hem een grote indruk gemaakt.

In 1717 werden de nieuw gekozen dekenen verzocht te zweren dat zij het bijgevoegd reglement van 1700 zouden naleven. Zij weigerden dit. Zij beriepen zich op het feit dat dit reglement nooit was goedgekeurd geworden door Karel II en dat het daarenboven was uitgevaardigd geweest door de Raad van Brabant, hoewel de Aartshertogen Albrecht en Isabella zich dit recht voor hun en hunne erfgenamen hadden voorbehouden.

Markgraaf de Prié poogde die weerstand te breken. Van de Raad van Brabant bekwam hij twee decreten die hem toelieten het advies der dekenen over het hoofd te zien.

Maar de moeilijkheden waren daarmee niet uit de weg. De Markgraaf had een van de dekenen er toe gebracht de gehate eed af te leggen. Zijn collega's verlieten onmiddellijk het stadhuis en het volk, dat op de markt vergaderd was, begon zijn huis te plunderen. De Markgraaf werd verplicht terug te wijken en in het volledige herstel van de oude eed toe te stemmen. De natiën eisten nog meer: zij wilden de ongeldigverklaring van de twee decreten van de Raad van Brabant. De Markgraaf aarzelde. In feite wachtte hij op hulp troepen. Maar het Brussels volk werd ongeduldig en toen de gevorderde ongeldigverklaring eindelijk werd geproclameerd was het zodanig opgehitst, dat het met de hulp van talrijke boeren, die naar de stad waren gekomen voor de kermis, een hele reeks huizen, waaronder de kanselarij, begon te plunderen.

Anneessens had in de lange en ingewikkelde onderhandelingen, geleid om de gemeentelijke voorrechten te doen zegevieren, een uiterst belangrijke rol gespeeld. Hij was niet alleen de deken van een grote gilde, maar ook de boetmeester van zijn natie, van een vereniging van gilden, die heette Sint Niklaas-natie.

Daarom heeft men beweerd dat hij de ophitsers is geweest van de wanorde. Het is nu ontegensprekelijk bewezen dat hij integendeel het onmogelijke heeft gedaan om de plundering te vermijden en tegen te houden. Niettegenstaande zijn ouderdom heeft hij de wapens opgenomen en heeft hij van huis tot huis gelopen om te trachten de burgerwachten te vergaderen. Hij heeft verschillende uren op de kanselarij doorgebracht om haar alle nieuwe aanvallen te besparen.

Dit is tolerantie.

Indien hij het gewenst had, had hij het hoofd van de ontevreden kunnen nemen, hij had ze kunnen ophitsen, hij had het straatrumoer tot een ware opstand kunnen brengen. Daar de Markgraaf de Prié niet over voldoende krachten beschikte, had Anneessens hem zijn voorwaarden kunnen opdringen.

Dit lag niet in zijn karakter. Zijn vast bepaald onveranderlijk politiek doeleinde moest bereikt worden met middelen die rekening hielden met het recht van de tegenstrever ook een vast bepaald, onveranderlijk politiek doeleinde na te streven.

Zoals het meestal gebeurt met bedaarde mensen die er niet voor terugschrikken het pro en het contra te wikkelen en te wegen, werd hij op zeker ogenblik door sommige opstandelingen bedreigd. Zij wilden zijn huis plunderen indien de akte van de Raad van Brabant niet woordelijk overeenstemde met het jongste verzoekschrift in naam van de naties ingediend. Hij ontsnapte aan dat gevaar, maar viel in de handen van de Markgraaf de Prié, die hem zocht. De Oostenrijker had enkele vertrouwensmannen gelast met een onderzoek, dat meer dan zes maanden heeft geduurd. Anneessens en andere dekens werden aangehouden. Prié zorgde er voor dat er onder de leden van de Raad, waarvoor de dekens moesten verschijnen, genoeg zouden zijn die Anneessens als een gevaarlijke revolutionnaire zouden beschouwen.

Aan de beklagde werd de bijstand van een advocaat geweigerd. Hem herd ook niet toegelaten een schriftelijke verdediging in te dienen.

Bewust van het kolossaal onrecht waarvan hij het slachtoffer was, gaf Anneessens tijdens het proces blijk van geduld en standvastigheid. Hij verdedigde zich met overtuiging en vastberadenheid. Maar hij moest ter dood veroordeeld worden en het proces kon daar eigenlijk niets meer aan wijzigen.

Op het uur van zijn terechtstelling, 19 September 1719, gaf hij blijk van een prachtige moed die des te meer getroffen heeft dat hij ontbloot was van alle pronkerij.

Kanselier Michel de L'Hospital: een man die zich gewijd heeft aan de moeilijke taak radicaal tegen-

strijdige partijen, belangen en principes te verzoenen of ten minste hun botsingen te vermijden.

Deken Franciscus Anneessens: een man die in een bepaalde partij streed, voor bepaalde gedachten en bepaalde belangen, maar die kon begrijpen dat men daarmede niet noodzakelijk akkoord moest gaan.

Twee vertolkingen der verdraagzaamheid.

Het weze opgemerkt dat alle geduld, alle toegeeflijkheid, alle ongevoeligheid, geenszins als tolerantie mag beschouwd worden. (12)

Hij die nooit een opinie te kennen geeft wordt gemakkelijk beschouwd als een goedaardige, die verdraagzaam met zijn medemensen omgaat. Meestal is hij nochtans slechts te lui of te bang om een opinie te hebben, omdat deze gemakkelijk strijd en discussies meesleept met het gevaar het onderspit te delven.

Zoals Pater Vermeersch het zeer goed aanstipt, bestaat naast de deugdzaam tolerantie een schijnbare zachtaardigheid, een uitwendige ongevoeligheid, een gebrekkig tolerantisme, die verblindend, lafheid of machteloosheid bedekken. Daar vindt men de gemeedelijkheid die de goedheid verflauwt, de naïefheid die niet natuurlijk kan zijn, de ongevoelige onbezorgdheid die de kalmte bederft, de egoïstische neiging voor zijn gemak die tot de vergelijking leiden, de gediensigheid eindelijk die in medeplichtigheid ontaardt.

De tolerantie is een positieve geestesgesteldheid, die van de mens een krachtingspanning vergt.

In zijn essay over « De Vlaamse Gentleman » vertelt Jan Boon dat hij in een Amerikaans boek een recept heeft gevonden met aanduiding van de hoedanigheden eigen aan een gentleman.

Er is daar sprake van tact en gezond verstand, liefde en zielevrede, ongeruimdheid en liefdadigheid.

Het ware misschien niet helemaal nutteloos daarbij te voegen: *tolerantie*.

(1) TINAYRE, Marcelle: Notes d'une voyageuse en Turquie. Premiers jours d'un nouveau règne.

(2) VOLTAIRE: Pol. et Lég. Idées républicaines, 51.

(3) PICARD, Edmond. Wekelijks artikel in « La Chronique », 4 Maart 1911.

(4) HELPS: Realmah vi (1876).

(5) COLERIDGE: Friend (1865).

(6) HERITIER, Jean: Michel de l'Hospital.

(7) Ibid.

(8) Ibid.

(9) Oeuvres complètes de Michel L'Hospital, chancelier de France, précédées d'un essai sur sa vie et ses ouvrages par P. J. S. DUFREY, de l'Yonne. Paris, 1824.

(10) PIRENNE, H.: Geschiedenis van België, vertaald door Richard DELBECQ, V, 1929.

(11) Anneessens en de opstand van 1718 te Brussel. Rede uitgesproken door Mr Albert Clerens op de plechtige openingszitting van het Vlaams Pleitgenootschap der Balie van Brussel, gehouden op 14 December 1935. Rechtskundig Weekblad, 1935-1936, blz. 737.

(12) A. VERMEERSCH, S. J. La tolérance. Louvain - Paris, 1922.

Rede van Mr Willem VEROUGSTRAETE, Voorzitter van het Vlaams Pleitgenootschap

Op uw voorstel van bij de hoedanigheden van de Vlaamse Gentlemen de tolerantie te voegen, hebben uwe toehoorders Meester Nossent reeds geantwoord.

Laten wij dit voorstel en die aanvaarding tot een eedverbond maken, waarde Confraters, want de tijd dringt en de gevaren zijn groot.

Wij voelen allen hoe in de wereld van vandaag al diegenen die het nog wagen uit te kijken boven de tuimuren van hun eigenbelang, van hun partij, van hun nationale grenzen, hunkeren naar een beetje eerbied van de mens voor de mens, naar een klein beetje achting voor den evennaaste. Eerbied en achting. Het hoofd en het hart van de beschaafde mens. De redelijke en de gevoelsgrond van de verdraagzaamheid. Het

humanistisch levensminimum van begrip voor de evennaaste, ook wanneer hij van een andere kleur is: huidskleur, haarkleur, raskleur, geloofskleur, sociale of politieke kleur, geel, blauw, rood... en last but not least, zwart of wit.

Voorwaar, de gevaren die dat minimum bedreigen zijn groot. De haat kweekt de haat, en de tegen elkaar opsnijdende complexen van zelfverdediging vervullen de eerste pagina's der dagbladen, vertroebelen alle sereniteit, bevulen de mensenliefde, en doen de mens ontaarden tot een fanatiek partijganger, en tot een huurling van God weet welke belangen.

Het oorlogsgevaar is niet van de lucht, en zolang zijn de bloemen der beschaving van geen tel, en wor-

den ze platgetreden door de soldeniers, ook door diegenen die de beschaving verdedigen.

Ook de gedachten gehoorzamen aan dezelfde voorrang, en alles wat de domme macht der wapenen verzwakken zou, wordt het verraad nabij geacht.

« Plus fleurie l'Allemagne eut été moins forte » zei André Gide op sibyllijnse wijze in zijn mémoires van 1940, en geen Duitser wist hoe dat ietwat scherpe compliment te draaien.

Tot zelfs, onverwacht bewijs a contrario van de waarheid dezer gedachte, ontdekten enkele fanatieke patriotten die heimwee voelden voor een sterker Frankrijk, in Adré Gide een collaborateur.

Maar ik wil hier geen lans breken voor het wereldburgerschap.

Ik wil een soort gewetensonderzoek maken van de Vlaming ten opzichte van de verdraagzaamheid. Ik wil onderstrepen hoe ons volk door de contradicties en de hartstochten van de oorlog, de voorbije en... de toekomstige, verre is van de bezinning, verder nog wellicht dan de andere zo verscheurde volkeren van West-Europa.

De vergissingen begaan door een deel der bevolking hebben wellicht nog meer dan elders verwarring meegebracht, juist omdat onze elite, in volle opkomst, nog weinig talrijk was.

Denk eens aan diegenen die partij kozen voor deze dictatuur om gene verdere dictatuur te bestrijden. Voor het humanisme en de tolerantie was helaas de inzet op beide paarden reeds vooraf verspeeld.

De gevaren die onze evolutie bedreigen, zijn wellicht groter voor ons dan voor de anderen, omdat juist bij diegenen die zichzelf beschouwen als « strijdende Vlamingen », men onder het voorwendsel van unanimiteit, onder de voorgewende noodzaak van doelmatigheid, veel meer belang is blijven hechten aan de vlag dan aan de lading, aan uiterlijke halsstarrigheid dan aan geestelijke inhoud.

Zulke verplichte unanimiteit, zulke onderworpenheid aan doelmatigheid is nu een anachronisme geworden, en reeds tweemaal in onze geschiedenis hebben strijdende Vlamingen wegens het gebruik van verkeerde middelen — die incasu gelijk stond met een error in substantie — veel kwaad gedaan aan de vooruitgang van Vlaanderen's zaak. Veel kwaad aan de vooruitgang jegens de buitenstaanders, te weten de Walen, Brussel... en België; veel kwaad aan eigen harmonische ontwikkeling.

Zij hebben het politiek geweten vertroebeld, verwarring gesticht in de begrippen die voor ons een leidraad moesten zijn.

De tijd dringt, meer voor ons dan voor de anderen, juist omdat elke dag grotere scharen van jongeren de weg opgaan naar de beschaving, cultuurdragers worden, en bijtreden tot de rangen van diegenen waarvan de invloed weldra zal neerstralen op ons volk.

Nooit is het voorbeeld van groter belang geweest als in deze jaren van snelle groei, en nooit is de verantwoordelijkheid groter geweest van diegenen die als voorbeeld dienen.

Wij zijn als jonge schoolmeesters van nog zeer beïnvloedbare, kinderlijk ontvankelijke geesten. Jonge meesters die weinig oude meesters naast zich hebben, en die in hun overmoed, in het unanimesme van hun jonge meerderheid, nu en dan het doelwit uit het oog verloren.

Juist Meester Nossent omdat het gevaar zo groot is, en voor ons zo dringend het besef van den te volgen weg, juist omdat die weg zo moeilijk is, en elke dag wellicht nog moeilijker zal worden, verheugen uwe woorden mij zozeer.

En nog meer verheugt mij het besef dat naast U

er vele anderen zijn die zoals U onze nood hebben begrepen.

U bent, waarde Confrater, een volbloed Vlaming, een van die jongeren die zich actief in het openbaar leven hebben geworpen, en ik weet het, dat uwe bezorgdheid ook die is van een groot gedeelte van het jonge intellectueel Vlaanderen.

Vóór enkele weken hoorde ik in Gent Meester De Meester, Voorzitter van de Vlaamse Conferentie, het voorbeeld geven van standing, ruimer denken en fair-play.

Op een congres van jongeren te Coxyde was het behandelde onderwerp « Het pluralisme ». Overal zien wij stemmen opgaan voor ruimer beschaving, en elkeen herinnert zich de moedige taal van Kanunnik Cardijn, de stichter van de Katholieke Arbeiders Jeugd, die zeer onlangs aan een Parijse blad verklaarde dat een echte humanistische politiek de menselijke betrekkingen moest doordringen tot in het bureau, de fabriek en de koolmijn. « Het is, zegde Kanunnik Cardijn, » boven alles een probleem van waardigheid, eerbied » en gewetensplicht. Maar het is niet voldoende te » zeggen en te schrijven dat men de menselijke persoonlijkheid wil eerbiedigen. Men moet die eerbied » in het leven werkelijkheid doen worden, zoniet blijven » al die verklaringen louter woordenpraal ».

Mijn waarde Confraters, eerst misschien binnen enkele jaren zullen wij de diepzinnigheid van deze woorden beseffen, en hulde brengen zoals het behoort aan deze grote dienaar van zijn volk.

Hoe dicht staan deze woorden bij ons onderwerp !

Wij spreken hier over de voorgevel van het gebouw, De Poelaertplaats « les beaux quartiers » zoals Aragon zegt, de brede Boulevards. Wij bewandelen de grote, de monumentale trap.

Kanunnik Cardijn heeft de Miniemenstraat gekozen, de kant waar in het onherstelde puin van de oorlog, in de krotten en de armoede het humanisme andere vormen moet aannemen dan de tolerantie der gedachten. Hij heeft de kant gekozen van de verworpenen, de kant waar de trap stuit op gesloten deuren, en op een schilders opschrift : « Passage interdit - Verboden doorgang ».

Onwillekeurig symbool, waar onze heer Conservator zeker van voorbedachte rade kan worden vrijgepleit; maar symbool dat ons er aan herinnert dat de verdraagzaamheid een intellectuele hoedanigheid is voor intellectuelen, die wij voor ons moeten beoefenen zonder te vergeten dat er een Miniemenstraat is, dat er een massa mensen is voor wie de trappen naar de sieraden der beschaving nog steeds blijven versperd.

Dat zijn twee gevels van het humanistisch gebouw, twee gevels waarvan de ene de andere schraagt, en waarvan de ene, in zijn val de andere mee ten gronde sleuren moet.

En ziet, zulke woorden, zoals de uwe Meesters Nossent en De Meester, zoals die van het Congres te Coxyde, zoals die van Kanunnik Cardijn, hebben zoveel meer betekenis voor ons, dan zovele ijdele tromslagen over Vlaamse fierheid en voorbarige zelfvoldaanheid !

Zovele blijken zijn geen toeval, en daarom ben ik verheugd : omdat U de verzuchtingen vertegenwoordigt van een steeds groter wordend gedeelte van onze jeugd; omdat uw roep komt op een ogenblik waar vele wegen voor ons openstaan, die niet allen leiden naar beschaving; omdat uw roep beslist ons in de goede richting leidt.

Om te begrijpen hoever we staan van het beoogde doel moet men zich herinneren hoe bij ons de Franse cultuur enkelen had verrijkt en de massa der anderen eeuwenlang had verbannen in achterlijkheid en onmondigheid.

Wie zich kon heffen uit het volk werd ermee vervreemd, ik zou zeggen er aan ontvreemd, want heeft een volk geen recht op de beste zijner zonen?

De scheiding van de taal tussen de elite en het volk was zo doelmatig dat men nu nog kan merken dat de grote centra geheel zonder invloed waren op de ontwikkeling van het volk.

In het bijzonder zekere Vlaamse omstreken van Brussel, waren en zijn soms nu nog veel achterlijker in hun opvoeding en zeden, dan verloren dorpen ver van alle stad.

De enige invloed van de bloei der Franse beschaving was voor onze Marollen een weliswaar schilderachtige maar hopeloze verbastering, die gepaard ging met een even erge verwarring van de geest.

Zoals dikwijls het geval is, liet het contact, dat niet volstond om te verheffen, alleen bezoedeling.

De uitdrukking kan U brutaal schijnen, maar is het niet zo telkens een onontwikkelde groep mensen in oppervlakkig en uiterlijk contact komt met het leven van rijkere lieden? Zij betrappen enkel de slechte gewoonten. Zij verliezen hun eigen maatstaven die, hoe ruw ook, met hun aard overeenstemden, zij apen enkel de losbandigheid na, zonder de nuances te snappen en zonder ook maar het minst iets goeds mee te dragen van de verfijning waarvoor zij geen receptiviteit hebben, noch kunnen verwerven.

Wij kennen allen, om hem te hebben meegestreden, wij jongeren evenwel maar een klein stukje, de eeuwlange strijd tegen stoffelijke en geestelijke armoede.

Die strijd woude weliswaar overal, in het Walenland, evenals in de naburige landen, maar bij ons speelde «het plafond»... wie tegen het plafond stuitte, moest weer naar onder, wie er bovenop geraakte, was van de onderste verdieping gescheiden niet alleen door de gewone sociale vloer, maar ook nog door de isolerende bescherming van het taalverschil. Wat zou tolerantie gaan doen in een strijd waar de haat onder de standen door geen contact kon worden geluwd.

Deze bijzondere vervreemdingstechniek alleen kan de machteloosheid — in den beginne — de hartstocht en het fanatisme van de taalstrijd bij ons doen begripen.

Waren wij op de rand gekomen van een onomkeerbare evolutie? In elk geval, de toestand wentelde zeer traag om... zonder omwenteling, en zowaar schijnt de evolutie nu in ons voordeel onomkeerbaar geworden.

Om de toestand vandaag te beoordelen, mogen wij deze hardnekkige strijd tegen het plafond niet vergeten, de verwoede strijd tegen een overweldigende overmacht waar de sociale strijd zich onafscheidbaar in mengde op een wijze die trouwens niet altijd door de strijders zelf werd begrepen, — en langs de sociale kant, en langs de kant van de taalstrijd.

Men moet zich dit alles herinneren als men de thermometer van de tolerantie raadpleegt.

Die thermometer was dan ook zeer laag, en stond zeer lang het vriespunt nabij.

Onbeschrijflijke voorbeelden van enggeestigheid zijn voor ons het dagelijkse schouwtoneel geweest, de school des levens heeft ons niet veel goeds geleerd.

Alsof onze ellende niet diep genoeg was, ontketende zich een verwoede schoolstrijd waarbij de Koning, de regering en de onderwijzers der officiële scholen, met de laagste scheldwoorden werden overstelp, met de dood werden bedreigd, waarbij de scholen als ontuchthuizen werden voorgesteld, de onderwijzers gebroodroofd en openbaar gehoond (1).

Zelfs nog in 1949, precies zeventig jaar na het ontketenen van de schoolstrijd, heb ik gelezen in een handelijk bladje van Vlaams Brabant, dat de officiële scholen ontuchthuizen waren... (2).

De anticlericalen hebben langs hun kant voor de Kerk weinig stichtende voorbeelden van ontzag, weinig blijken van tolerantie gegeven en velen heb ik er gekend die even eng waren van geest als diegenen die zij wilden bestrijden.

Ach Meester Nossent, als we over de schoolstrijd spreken, vergeten wij nooit dat wij een zeer duister verleden aanraken, even duister als de ziel van die zwijgzame boeren, die op een kermisdag hun mes tegen elkaar uittrekken.

Wanneer U zegt dat een helft van de natie de andere helft bij de keel grijpt en ze psychisch afranselt, pas dan op voor de te pakkende beelden!

Herinner U deze verhalen waar Filips beweert door Karel te zijn overvallen. Zijt gij zeker dan Filips de Goede bij de keel gegrepen werd door Karel de Stoute, hij Karel's voet niet aan het wringen was, derwijze dat Karel wellicht zijn leven lang mank zou hebben gelopen indien hij Filips niet bij de keel gegrepen had?

Ach! mocht het zijn dat onze kinderen tot zelfs van de naam van schoolstrijd, tot zelfs van het bestaan van godsdienstige twisten konden onwetend blijven!

Mochten wij de twisten omtrent de verantwoordelijkheden de rug toedraaien, en stappen naar de toekomst, met open gelaat!

In de strijd der gedachten helaas, hebben wij zelden gepoogd iets van andersdenkenden te leren, en zochten wij alleen naar het scherpst en meest ontrend wapen.

Zoals een Belgische voetbalvedette zegde na Holland-België van dit jaar: «Nous avons joué le résultat».

Julien Benda legt dat uit op een zeer treffende wijze in ongeveer volgende bewoordingen:

«Ce n'est pas en éclairant une idée sous toutes ses faces qu'on lui fait faire un rapide chemin dans le monde, mais en l'éclairant résolument d'un seul côté.»

In de strijd is de tolerantie van geen nut.

Zoals al diegenen die uit een te lange, te verwoede strijd komen, hebben wij aan het verleden een zware tol betaald.

Ach! konden wij die rekening afsluiten, en voor goed!

Vergeten wij niet dat de uitwisseling der gevoelens en gedachten gehoorzaamt met een schrikwekkende automaticiteit aan de wet van Gresham: «Slechte munt verjaagt de goede».

Vergeten wij ook niet voorzichtig te zijn met diegenen die op de tolerantie van anderen beroep doen in dezelfde geest als het vreselijk gezegde: «En vertu de vos principes, je réclame la liberté. En vertu des miens, je vous l'enlève». Hoevelen zijn er niet die heden het luidste schreeuwen voor tolerantie en voor rechten van de mens, wier verleden ons desaan gaande niet heel en al gerust kan stellen.

U hebt het onderstreept, Meester Nossent: de tolerantie is een positieve geestgesteldheid. Zij is daad. En enkel hij die geeft zal ontvangen.

Het is waar dat de hardnekkige miskenning van de meest elementaire Vlaamse behoeften aan goede scholen, hogescholen, universiteiten, tribunalen, ambtenaren, — het is waar dat de collectieve vernedering van een volk wegens zijn taal, — het is waar dat het systematische negeren van onze waardigheid ons niet hebben doen opgroeien in de sereniteit, in de eerbied voor de waardigheid der anderen.

(1) Parlementair Onderzoek «Enquête Scolaire», uitg. F. Hayez, Brussel. Zie ref. in «De schoolstrijd in ons land», uitg. Boekhandel J. Vuylsteke, Gent 1907.

(2) «Het Klokje».

Het is waar dat de Vlamingen veel moet worden vergeven.

Maar aan menig strijdend Vlaming zou ik willen vragen: Hoelang nog moeten wij draaien in de Sargassenzee der bitterheid, der zelfoverschatting, van het verongelukkig nationalisme, van het vooringenomen martelaarschap? Hoelang nog zullen wij zelf de wonden openrukken die zoniet al lang waren geheeld?

Hoelang zullen wij ons gehoord voelen door de minste glimlach, verstoten door de minste aanraking, alsof het leven niet een woelige stroom was waar elkeen zijn eigen weg moet ruimen, indien hij niet als kluizenaar aan het leven heeft verzaakt!

Hoelang nog zullen zij die anarchisten zijn, die eeuwige opposanten, voor wie alle muren een gevangenis, alle regel een onduidbare keten, alle trouw een oneer is, behalve als die regel eigen wetten breekt, behalve als die trouw de brand steekt aan eigen have en goed.

Nooit zal ik vergeten hoe onder de bezetting duizende Vlaamse huismoeders in de angst leefden omdat hun man of hun zoon werden vervolgd, gekerkerd, gemarteld of vermoord, terwijl jonge idealisten aan het Oostfront sneuvelde, denkende dat zij voor Vlaanderen vielen!

O Nele! Mater dolorosa! Waar was toen het hart van Vlaanderen?

Aan diegenen die geneigd zouden zijn de wapens van eigen bevrijding te gebruiken tegen de vrijheid van anderen, aan diegenen die voor de cultuur der anderen niet de eerbied zouden tonen die zij hebben afgedwongen voor eigen cultuur, aan diegenen die aan anderen, dank zij hun numerieke meerderheid, de ontorende methodes zouden willen toepassen die zijzelf zolang moesten ondergaan, aan al diegenen die in troebele tijden grepen naar de macht, aan al diegenen die wellicht nog dromen van Vlaamse heerschappij, die er naar hunkeren voorbij vernederingen in heldentrots te smoren, wil ik herinneren: Voorwaar zeg ik U: Wie het zwaard hanteert, zal door het zwaard vergaan.

In een vrij Europa, waar de muren van de nationale soevereiniteit dagelijks afbrokkelen, waar ondanks eeuwenoude verscheidenheid, de gedachten minder dan ooit halt houden aan de grenzen, mogen wij geen vuil hoekje blijven van achterlijk racisme.

Wij zijn nog niet — gelukkig — de helden die het duizendjarige Germanenrijk zullen doen herworden uit zijn as.

Wij zijn niet meer de desperados, die toch niets te verliezen hebben, en zich kunnen permitteren van tegen iedereen te zijn, van alle regelen van een beschaaft samenleving als vreemde dwang van ons af te schudden.

Die tijden zijn voorbij waar, tegen een blind anti-Vlaams overwicht, enkel het antwoord gelden kon van het Vlaamse fanatisme.

De tijd is gekomen waar wij aan de beschaving de gave onzer krachten moeten doen.

De tijd is gekomen van de verdraagzaamheid.

O, ik kan ze goed begrijpen, de jongeren die in onze samenleving redenen vinden van ontevredenheid, die razend worden bij het aanschouwen van de politieke halfslachtigheid, van het bieden en afkopen, van het kleinzielige gesjacher in zaken waar zij hoopten zuiverheid, durf en edelmoedigheid te vinden.

Zij willen vechten, desnoods hun leven wagen, en zij verwijten aan de verdraagzaamheid de mens te ontwapenen in de voortdurende en eeuwige strijd des levens.

Ik kan ze goed begrijpen, diegenen die uit de zuiverheid van hun jong en ongedurig hart, opzien naar een

redding: naar de herwaardering van de beste individuen, het idee van de leider, die, in het geheim van zijn geweten, zal wikken en wegen, en beslissen, en de sprankel vuur zal mededelen aan de wezenloze massa, om ze te leiden naar een grootser lot, dat het de leider behoort te kiezen en aan te wijzen.

Maar, gij allen die droomt van loutering, beseft gij welke prijs betaald wordt voor deze kortstondige illusie?!

Hebt gij vergeten hoe de massa, opgezweept in het streven naar een grootser lot, telkens in de geschiedenis der mensheid, moest verworden tot een kudde, die alle zelfstandigheid verloor, alle eigen beoordeling, alle menswaardigheid?

Een kudde die gaandeweg meer en meer werd geleid door het domste, het laagste, en het minst menselijke in de mens, en zelfs helaas door impulsen die wij objectief niet zouden mogen dierlijk noemen zonder eerroof te plegen jegens het rijk der vrije dieren.

Hebt gij vergeten hoe de leiders zelf de slaven werden van de monsters die zij in de mens hadden ontketend?

Zoiets is onafwendbaar wanneer de leider alleen redeneert in de plaats van zijn kudde, en hij bij zijn volgelingen, de rede en het menselijk gevoel heeft nutteloos gemaakt. Het is wellicht daar de meest tragische kringloop waarin het mensdom draait.

He ja! het gaat vlotter, het geeft grootser perspectieven en meer epische taferelen, ze te drillen met de zweep die begeestert, het is ook doelmatiger. De grote vraagstukken waarin wij trappelen, worden in één twee drie schitterend opgelost.

Maar wat blijft er over van de mens, in dat vreemdsoortig schepsel dat wentelt tussen twee geestelijke panieken, dat van de begeestering en van de vrees?

Ongetwijfeld moet de intellectueel zijn ivoren toren verlaten. Ongetwijfeld moet hij zich meer en meer mengen in de sociale werkelijkheid. Maar moet hij daarvoor het licht van zijn geest verduisteren, zijn goud omruilen voor lood, zijn edelgesteenten voor modder?

Moet hij daarvoor hellen naar het fanatisme, dat ten slotte niets anders is dan de koorts die de massa aantast als zij ziek is?

De cultuurmens kan niet blijven voorttrappelen in een fanatieke kudde. Hij moet op zeker ogenblik zijn wapenrusting neerleggen, wil hij zijn naam en zijn rol waardig zijn.

Weliswaar moet hij niet aan alle strijd verzaken, maar hij moet de tijd nemen, zelfs wanneer hij strijder is, om het hoofd te heffen uit de rang en zelf zijn verantwoordelijkheid als mens te nemen, de waarden te herkennen, de bronnen van verrijking aan te nemen, de menselijke persoonlijkheid rondom hem te helpen groeien en gedijen. Hij moet ook nog iets doen dat wellicht moeilijker is, maar zoveel schoner dan het in rang marscheren naar grootse lotsbestemmingen: zijn evennaaste gunnen dat hij ook als vrij mens ademt, denkt, geeft en ontvangt.

In een woord: Hij moet actief het voorbeeld geven van de verdraagzaamheid.

Indien wij dat niet moesten begrijpen, zouden wij zijn zoals die slechte oorlogvoerders, waarvan U hebt gesproken, Meester Nossent, die wijl zij ten strijde gaan, hun eigen woningen onverdedigd laten.

Wellicht is de taalstrijd in België niet geheel uitgevochten, en zijn er veel aanpassingen nog te doen.

Voorwaar, de tijd der volledige ontwapening is nog niet gekomen. Maar zeer dikwijls zouden wij Vlamingen voortaan eerst en vooral moeten letten op onze eigen wandel, meer dan te zoeken naar verwijten tegen anderen.

Hebben wij niet in handen de wetten en instellingen die nodig zijn voor onze volledige bloei?

Voorwaar, wij moeten ze verdedigen, en wij zouden weer het oorlogspad gaan volgen indien er aan zou worden getornd.

Maar wie treft de fout indien wij de instrumenten, die wij nu bezitten, niet gebruiken?

De beste wetten, de beste instellingen zijn enkel waard hetgeen de dagelijkse arbeid er van maken zal.

Het lot van onze veroveringen hangt af van de degelijkheid van onze arbeid, van het voorbeeld dat wij geven rondom ons.

De tijd is voorbij van de verbitterde moties, van de ruitenbrekerij.

De tijd is gekomen van het bewerken van de ruwe steen, van het nederig en geduldig werk van de beeldhouwer die met liefde zijn steen behoudt om hem te plaatsen in het harmonisch geheel van de cathedraal.

De tijd is gekomen om dit land schoner te maken.

Voor ons staan de wegen voortaan open, en de jongeren worden overal geroepen, omdat overal men ze nodig heeft. Wellicht is voor hen de baan te breed open, en die plaats waarvoor ze niet hebben moeten vechten, zij moeten ze achteraf verdienen.

Wij bevinden ons in de volle groei-crisis van onze elite, en ons mankeert, dat spreekt van zelf, vaak nog standing en traditie. Traditie stampet men niet uit de grond, en hoe dikwijls missen aan onze zijde de ouderen die de tijd hebben gehad om na te denken, en die ons zouden kunnen geven de vrucht der intellectuele traditie, de sereniteit.

De gevaren die ik heb opgesomd, waren te voorzien.

Maar er zijn niet enkel gevaren en redenen voor vrees en achterdocht!

Ons volk is tevens zeer jong, en zeer oud. Weliswaar

soms kleingeestig, maar diep redelijk. Wantrouwig voor hetgeen te veel glanst, en onverwoestbaar aan het leven gehecht.

Nooit hebben het geschal van de Germaanse krijshoorn, en de heldhaftige rhythmten van de collectieve eigenwaan van het zogenaamde Herrenvolk in diepe lagen van ons eigen volk gedrongen.

En dat is wel te wijten aan ons zo vaak beknipte middelmattisme dat wij steeds, wanneer wij iemand zien klimmen op hoge Kapitolen, kalm een glaasje bier gaan drinken bij de Tarpejaanse trots om hem te zien vallen.

— Gemis aan groothedzinnigheid of diepe filosofie?

— Bekrompenheid of ingeworteld relativisme?

Wat ons steeds heeft gered, is ons onverwoestbaar gezond verstand. Onze voeten op aarde.

Ten slotte is het voorbeeld van een paar intellectuelen die zich dank zij hun vernuft van 100 km. ver-gisten waar een volksmens zich van één meter had vergist, een goede les geweest, die onze mensen hebben begrepen.

Onze volkswijsheid is dichter bij het humanisme dan vele leiders die zichzelf beschouwden als de voorlichters van het volk, het ooit hebben vermoed.

Blijven wij onze volkswijsheid, diep doordrongen van ware christelijke mensenliefde, getrouw, nu wij de beschaving gaan bereiken waarvoor wij honderd jaar hebben geleden en gestreden.

Om in het gebouw van de beschaving binnen te treden, moet men over een hoge drempel. Die drempel staat hoger dan de straat, met hare twisten, haar gedrang en haar geweld.

Die drempel heet *verdraagzaamheid*.

Wie er niet over kan, moge elders zijn geluk be-trachten.

Rede van de Heer Stafhouder Albert CHOMÉ

Men kan verheugd zijn bij de jongere intellectuele Vlamingen de instructieve en beredeneerde gehechtheid vast te stellen die zij hebben voor deze waarden waarvan onze geschiedenis getuigt hoeveel belang wij hun toedragen: de vrijheid en de verdraagzaamheid.

Dit voortbestaan van een historische traditie die noch aan toeval, noch aan onderwijs is te wijten, maar aan de eigen aard van ons volk, stelt ons gerust over ons lot: enkel de gezonde naties kunnen de beproevingen van de vrijheid doorstaan zonder zich bloot te stellen aan de anarchie. Aldus ziet men hoe het lot der mensen afhangt van hun geschiedenis. Wij leven in de schaduw van onze voorvaders. Voorwaar de daden leven langer dan de levenden.

Ik druk in naam van de Orde mijn gelukwensen uit aan de twee sprekers — aan de jonge paladijn van onze tribune die de verdienste heeft zo goed een van onze dierbaarste voorrechten te verdedigen (« Les privilèges sont chair qui tient aux ongles des Belges », zegt raadshere Morillon, vriend van kardinaal Granvelle): — aan de voorzitter, scherpzinnige gids van onze jeugd, die ons daareven een fiere les van nationale eenheid heeft gegeven.

Mocht ik het doen, ik zou het stilzwijgen bewaren, universeel negatief van alle spraken, want de enige vreugde die zijn voordrachten de stafhouder overlaten, is ze te hebben uitgesproken. Welk succes zou ik niet behalen indien ik de zaak aan de wijsheid van het gerecht overliet.

Maar indien men ons aanbeveelt korte besluiten te

maken, heeft men ons niet gevraagd ze af te schaffen. Laat mij dus toe gebruik te maken van het voorrecht van te besluiten dat men ons nog toekent. Besluiten is weliswaar niet gemakkelijk. De geschiedenis heeft de spreker bezielde; de voorzitter is meer bekommerd om de actualiteit. Mij hebt U het moeilijkste overgelaten: het filosofisch standpunt. De jongeren kennen geen genade: zij zoeken de schone brokken uit en laten aan de ouderen de zorg over het te schikken met de overschotten.

De verdraagzaamheid is eerst een waarde op zichzelf, een zuivere waarde, esthetisch van aard: zij vergemakkelijkt de overeenkomsten, doet een harmonie ontstaan die de halsstarrigheid stoort en vernietigt. Zij is een sierlijkheid des geestes, een levensstijl.

Fanatisme is steeds het teken van een hart dat toegaat, van een ziel die in opstand komt, van een doorzicht dat uitdooft, van een verstand dat zich afkeert van het licht der gedachte. De verdraagzaamheid is ook een minzame deugd waarvan op de Balie wij meer dan elders de bekoring onderscheiden, want niets is aangenamer en meer weldoend dan die vertrouwelijke betrekkingen die wij hebben met mensen waarvan het leven geleid is door belijdenissen die zeer met de onze verschillen. Maar het is vooral een vorm van wijsheid die de perken van ons verstand kent, en zich toegeeflijk toont tegenover de gedachten der anderen.

Men zal zonder moeite toegeven dat de kennis relatief is. Zelfs in de wetenschappen heeft de waar-

heid maar een voorlopige waarde. Wat blijft er over van de kennis die onze meesters ons hebben onderwezen in onze jeugd? De meest vaststaande zijn heden ontroond. Het relativisme van Einstein, de golvenmechaniek, de kernphysica hebben de traditionele opvattingen gekelderd en onze opvatting van de wereld hernieuwd. Welke gewelddaden heeft men niet begaan in naam van een waarheid die heden voor ons belachelijk is. Welke misdaden tegen de mensheid heeft men niet bedreven in naam van een wetenschap die ons heden kinderachtig schijnt.

In zijn « *Traité de la Tolérance* » herinnert Voltaire ons met humor aan de voorzichtigheid tot dewelke ons brengen moet de enige zekerheid waaraan wij niet mogen twifelen: die van onze eeuwige onwetendheid.

« Il a été un temps, schrijft hij, où l'on se crût » obligé de rendre des arrêts contre ceux qui en » seignaient une doctrine contraire aux catérogies » d'Aristote, à l'horreur du vide, aux quiddités et à » l'universel de la part de la chose. Nous avons en » Europe plus de cent volumes de jurisprudence sur » la sorcellerie, et sur la manière de distinguer les » faux sorciers des véritables. L'excommunication des » sauterelles et des insectes nuisibles aux moissons a » été très en usage, et subsiste encore dans plusieurs » rituels. L'usage est passé; on laisse en paix Aristote, » les sorciers et les sauterelles. »

Maar wat moeten we zeggen van het hoofdzakelijk relativisme van deze gedachten, die ontstaan in het collectieve onbewustzijn der achtereenvolgende generaties en die het leven van de mensen leiden, ontrokken aan zuivere verstandelijkheid zijn zij enkel mening, geloof of mythe. Het recht waarvan de majesteit nauwelijks de bastaardoorsprong verlengt, ontsnapt niet aan de wet die de maatschappelijke tuchten aan de kortstondige feitelijkheden onderwerpt: het deelt in deze algemene mythomanie welke het leven schenkt aan de fictie en die behoort, niet tot de logische functie van de geest, maar tot een schepend vermogen dat Bergson heeft genoemd: « *La Fabulation* ».

Een van deze meest eigenaardige ficties is het beginsel van de nationale soevereiniteit.

De natie die geen rechtspersoon is, bezit nochtans het soeverein recht van een onvoorwaardelijke macht. Het is dit onbestaande recht dat de natie afstaat omdat zij het niet zelf kan uitoefenen. Een en onverdeelbaar van aard verdeelt zich het recht nochtans door zijn delegatie, elke macht zijnde enkel soeverein in de kring van haar bevoegdheden.

Duguit heeft reeds met kracht deze nochtans zegevierende warboel aangeklaagd, want weinig beginselen hebben op de mensen een grotere uitwerking gehad. Is hij niet de grondslag van onze democratische grondwetten?

Laat mij toe hier een jeugdherinnering op te roepen. Het was omstreeks 1930. Te Frankfurt waren Franse, Duitse en Belgische jongeren bijeengekomen om contact te zoeken ondanks de eeuwenlange haat. De jeugd heeft geen ondervinding, maar zij heeft voelhorens. Deze jongelingen zagen reeds dat men Europa moest maken of sterven, maar in de schaduw bereidde Hitler zijn duivelswerk voor.

Wij woonden een dialoog bij die geen einde kon hebben. De Frans-Belgische ploeg stond de gedachte voor dat het enige doeleinde van alle maatschappelijke organisatie moet zijn de mens en zijn lotsbestemming. Wij twijfelden niet aan het accord der Duitsers. Wij vergisten ons, want wij zagen dat zij vruchteloos poogden ons te begrijpen en het was de mystiek van

de staat die voor hen de hoofdzaak was van alle politieke actie.

Ieder zijn waarheid, beweerde Pirandello en vóór hem Protagoras. Eenvoudig aphorisme, zal meer zeggen. Misschien, maar wie zal betwisten dat elke mens, elke maatschappelijke groep zijn waarheid schept volgens de ingevingen van zijn geweten, van zijn gevoel, zijne tradities, zijn belangen. De mensen zijn gescheiden omdat zij niet dezelfde taal spreken. Het is deze tegenstelling van even eerbiedwaardige standpunten die de plicht der verdraagzaamheid oplegt en rechtvaardigt.

De Atheners hadden een altaar voor de vreemde goden die zij niet kenden. Men zou kunnen wensen dat men een standbeeld zou oprichten aan het onbekende, dat ons voortdurend aan onze onwetendheid zou herinneren.

Niemand mag gedwongen worden van buiten uit zijn manieren van denken en van handelen te ontvangen. Ons geweten is de enige werkelijke toetredingskracht en men is geen mens meer wanneer men gehoorzaamt aan ordewoorden welke onze aard afkeurt.

De intolerantie kan een ideaal opdringen maar kan het niet doen beminnen. Zij kan een wettelijk doch geen moreel gedrag voortbrengen.

De waarde van de verdraagzaamheid verkondigen is de eerbied verkondigen die aan allen is verschuldigd. Het is zichzelf eerbiedigen, want het fanatisme tegenover anderen rechtvaardigt het sectarisme tegenover ons.

Dit postulaat blijft geldig ook wanneer men geen enkel doel voorbestemt aan het lot van de mens. « *Atome roulant sans but dans les espaces infinis* » zoals Rostand zegt, want dan ook nog zou hij die waarde bewaren die gehecht is aan een verstand dat zich verheft. Het goede, volgens Plato, is in de eenheid en de sterste maatschappijen zijn deze die het sterkst verenigd zijn. Dat de leden van een maatschappij zich één voelen en eensgezind denken, dat is het ideaal dat moet worden nagestreefd en diegene die zijn persoonlijke waarheid tegen de waarheid van allen stelt, verdient behandeld te worden als de vijand van zijn volk.

Betwistbare opvatting! Niets is brozer dan een gelijkvormig geheel, waar alles voorzien is behalve het onvoorziene. Hoe meer een maatschappelijk organisme complex is, hoe meer het stabiel is. Hoe meer het vrijheden toekent, hoe beter het zich aanpast. Hoe leniger het is, hoe meer de reacties van het maatschappelijk lichaam de nodige schikkingen mogelijk maken.

Het pluralisme der belijdenissen, der rassen, der belangen is een der karaktertrekken van ons tijdperk. De wetenschap en de techniek werken de geboorte van een universalistisch tijdvak in de hand. Zoals Valéry het zegt, wordt de wereld elke dag kleiner. De wetenschap is uiteraard internationaal, de techniek is het uit noodzaak. Voor onze ogen zien wij supra-nationale federaties tot stand komen met politiek, economisch en militair karakter. De evolutie, welke de eisen van de veiligheid en het ruilverkeer opleggen, dwingt er aldus de mensen toe elkaar beter te begrijpen.

De verdraagzaamheid is dus niet alleen een waarde op zichzelf, maar een fundamentele vereiste waarvan gedeeltelijk onze toekomst afhangt. Ons land, eraringrijke bodem, kan als voorbeeld dienen.

Op ons klein grondgebied leven twee gemeenschappen, wat betreft taal, ras en geloof en een grote verscheidenheid van sociale groepen waarvan de belangen zeer uiteenlopend zijn. Ons volk heeft steeds haat gevoeld voor de onverdraagzaamheid, weerzin voor de

buitensporigheid, de systematische geest, het sectarisme, en is geneigd tot « wait and see », voelt voor de gematigde oplossing, dat alles is diep geworteld in het hart van onze landgenoten.

In 1857 en 1911 ontstonden onlusten gericht tegen katholieke ministers die de wet der kloosters wilden opleggen; in 1879 ontstond een volksofstand tegen de radikale wetgeving van de zegevierende liberale partij.

« Houdt middelmate » was de spreuk van Houwaert, Brabants dichter. Brabant is het land van de maat en men zou ervan kunnen zeggen dat het de Touraine van België is indien het taaltje dat men er spreekt, deze te vleiende vergelijking niet uitsloot.

U hebt de vraag gesteld of het middelmatisme een bewijs was van engteigtheid of van diepe filosofie, van ingeboren relativisme. Is het niet vooral het teken van het gezond verstand van een volk dat nauwkeurig zijn middelen schat. De kikvors moet niet trachten zich zo dik te maken als de os. De kleine volkeren zijn aan voorzichtigheid gehouden, die de moeder is van de veiligheid. Het opportunisme is de wet van hun politiek. De militaire nederlaag leidt ze tot de vernedering en de economische crisissen tot de armoede. Daarom hebben wij instinctmatig nooit de imperialisme gevolgd. « Tête dure de Flamand », zei Karel van Burgondië, « jamais vous n'avez voulu servir vos princes ».

Nooit inderdaad wanneer zij de weg verkozen van het avontuur.

De Stoute werd geslagen door de Koning van Frankrijk.

Maar indien wij een instinctmatige haat voelen voor de wettelijke onverdraagzaamheid, hebben wij, eigenaardig contrast, steeds een uitgesproken neiging vertoond voor de vrije fanatismen. Er zijn weinig landen waar de twisten inzake godsdienst, taal, sociale, politieke en nu dynastieke kwesties, geweldiger vormen aannemen en waar de tegenstanders zo weinig begrip tonen voor elkaar. Het is omdat voorwaar wij nog geen besef hebben van onze eenheid, van onze lotsbestemming, van de belangrijke rol die de onze is geworden. Onze geest blijft ten achter op de ontwikkeling van onze economie, van onze politiek. Ik zie daarin het teken van een ziekte van de groei, een jeugdziekte van een sterk en strijdvaardig volk dat gehecht blijft aan zijn particularistische tradities al zijn ze ook heden voorbijgestreefd.

Voorzeker, een zekere intolerantie is nodig in de strijd. Men voert geen oorlog in kanten klederen. De

strijd is de wet des levens. Het komt voor dat de onverdraagzaamheid haar reden vindt in de onrechtvaardigheid der levensvoorwaarden. Indien de Vlamingen soms een zeker fanatisme betonen, wordt dit verklaard door de vooringenomenheid die ze zolang moesten bestrijden.

De vergissingen moeten worden betaald, zelfs in de politiek, alhoewel diegenen die ze betalen, zelden diegenen zijn die ze hebben begaan. Dat is een der onrechtvaardigheden der geschiedenis. Maar de sprekers hebben er ons zeer gepast aan herinnerd. Er is een tijd voor alle dingen. De verdraagzaamheid is niet alleen een teken van cultuur, maar ook van kracht.

De Vlamingen beschikken heden over de wettelijke middelen die nodig zijn voor hun opgang. U hebt het in uitstekende bewoordingen gezegd, mijn waarde Voorzitter, de tijd der martelaars is voorbij, de tijd van de grootheid vangt aan. Zich terugtrekken in een hoekje van sectair nationalisme, ware de lotsbestemming van Vlaanderen miskennen. Wat kan Vlaanderen anders doen dan zich goedschiks integreren in een bredere gemeenschap. Steunen op Duitsland? De taalverwantschap volstaat niet om de sympathie des harten en de gemeenschap van de geest te doen ontstaan. Het Vlaams gezond verstand komt slecht overeen met het Germaanse gebrek aan evenwicht. Het oud Gallië was de geografische plaats waar onze cultuur werd gevormd; het blijft ons natuurlijk klimaat. Wij kunnen er niets aan doen.

Blijven wij verenigd. Trouwens wij zijn dichter bij elkaar dan bij om het even welk ander volk. Dat de Walen niet vergeten dat zij zonder de Vlamingen enkel een kleine Franse provincie zonder invloed zouden zijn. Dat de Vlamingen op hun beurt niet vergeten dat zij door vreedzame middelen hun rechten hebben veroverd in het raam van onze nationale eenheid. Zouden zij er in zijn gelukt indien zij tot een breder politiek complex hadden toebehoord? Het lot van de Vlamingen in Frankrijk stemt ons sceptisch desaan gaande.

Blijven wij verenigd.

Onze gemeenschappelijke belangen, bloedige beproevingen, eenzelfde manier van leven, de harts-tochtelijke liefde voor de onafhankelijkheid, de lust tot werken, het gezond verstand dat ons tot elkaar brengt, alles drijft er ons toe.

Blijven wij verenigd, in het teken der Verdraagzaamheid.

RECHTSPRAAK

HOF VAN VERBREKING

1e Kamer. — 4 November 1949.

Voorzitter : M. Wouters.

Raadsheer-Verslaggever : M. Smeynys.

Eerste Advocaat-Generaal : M. Hayoit de Termicourt.

Rivierbevrachting. — Toepasselijkheid van de in art. 59 van de wet van 5 Mei 1936 bepaalde verjaringstermijn op een tegenvordering wegens manco. — Geen aftrek van de waarde van het manco van de vrachtvordering bij wijze van eenvoudig verweer.

Krachtens de artikelen 13 en 30 van de wet van 5 Mei 1936 op de rivierbevrachting is de schipper

voor het manco slechts aansprakelijk, indien hij niet bewijst, dat het verlies te wijten is aan een feit, dat hem niet kan worden toegerekend of aan een der in de artikelen 31 en 32 bedoelde feiten.

Indien de verantwoordelijkheid van de schipper betwist wordt kan de waarde der ontbrekende goederen van de overeengekomen vrachtprijs slechts worden afgetrokken na beslissing over die betwisting. De rechter vermag daarover alleen te beslissen, indien zulks gevorderd wordt hetzij bij hoofdeis, hetzij bij wedereis, beide voortvloeiende uit een door de wet van 5 Mei 1936 beheerste overeenkomst en dienvolgens beide onderworpen aan de in artikel 59 dezer wet bepaalde verjaringstermijn.

De tot betaling van de vracht in rechte aangesproken partij, kan na het verstrijken van die

verjaringstermijn niet concluderen tot de verklaring, dat zij gerechtigd was van de gevorderde som de waarde van het manco af te trekken. Dergelijke conclusie is immers niet een eenvoudig verweermiddel tegen de vrachtvordering maar eigenlijk een tegeneis.

N. V. Moulins Metropole en C. V. Graan import
t/ Herbosch.

Gelet op het bestreden vonnis, door de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen op 8 Juli 1947 gewezen;

Over het middel van niet-ontvankelijkheid, afgeleid uit de omstandigheid dat het bestreden vonnis in eerste aanleg werd geveld:

Overwegende dat ongetwijfeld naar luid van art. 37 der wet op de bevoegdheid de aanleg wordt bepaald door de samenvoeging van het bedrag der hoofdvordering en van het bedrag van de tegeneis, voortvloeiend uit de overeenkomst welke tot grondslag van de oorspronkelijke eis dient; maar dat tweede aanlegster geen tegeneis heeft ingesteld en zich vergenoegd heeft met te besluiten tot de niet-ontvankelijkheid van de door verweerder ingestelde eis ten bedrage van 7.525,770 fr.; dat, indien eerste aanlegster een tegenvordering van 5.374,05 fr. heeft doen gelden, zij de eis van Herbosch, strekkende tot betaling ener som van 7.525,70 fr. slechts tot beloop van 5.374,05 fr. heeft betwist, zodat de waarde voor haar van het ganse geschil bedroeg $5.374,05 + 5.374,05 = 10.748,10$ frank en niet het bedrag van de laatste aanleg overschrijdt, zoals dit door de toen van kracht zijnde wetgeving was bepaald; dat daaruit volgt dat de voorziening van beide aanlegsters ontvankelijk is;

Over het enig middel van verbreking: schending van de artikelen 13, 30, 32, 35 en 59 der wet van 5 Mei 1936 op de rivierbevrachting en, voor zoveel nodig 1289, 1290, 1291 en 1293 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het bestreden vonnis, na vastgesteld te hebben: 1°) dat de vordering van de verweerder in verbreking strekte tot betaling ener som van 7.525,70 frank, als saldo der vracht voor een riviervervoer; 2°) dat genoemde verweerder, het bestaan van een manco erkennend, niettemin weigert voldoende te verklaren het aanbod, gedaan door eerste eiseres in verbreking in haar conclusiën, om het gevorderde saldo der vracht te betalen, maar na overeenkomstig voormeld artikel 13, de waarde van het tekort ervan te hebben afgehouden, om reden dat de verweerder betwistte aansprakelijk te zijn wegens het tekort en dat de vordering tot schadevergoeding wegens bedoeld tekort te niet gegaan was door verjaring, zulks terwijl de vervoerder van rechtswege aansprakelijk is wegens het tekort (artikelen 13 en 30 der wet van 9 Mei 1936); dat dienvolgens de geadresseerde gerechtigd is om de waarde van het vastgesteld en erkend tekort af te houden van de vracht, dat dit recht kan uitgeoefend worden, zolang de vracht niet geheel betaald is en dat het aan geen enkele bijzondere verjaring onderworpen is:

Overwegende dat uit de vaststellingen van het bestreden vonnis volgt, dat verweerder binnen de bij artikelen 59 van de wet van 5 Mei 1936 bepaalde termijn tegen de aanlegsters een eis heeft ingesteld, welke tot voorwerp had de betaling van de vracht betreffende vervoerde en werkelijk aan de geadres-

seerde, eerste aanlegster, afgeleverde goederen (artikel 43 van de wet van 5 Mei 1936); dat na het verlopen van die termijn, de eerste aanlegster conclusiën heeft genomen strekkende tot de verklaring, dat zij gerechtigd was om van de gevorderde som de waarde van het deel der lading, hetwelk haar niet door de schipper afgeleverd was, af te houden, zijnde 5.374,05 frank;

Overwegende dat het bestreden vonnis overeenkomstig de wet beslist dat dergelijke conclusiën niet een eenvoudig verweermiddel tegen de vordering van partij Herbosch, maar eigenlijk een tegeneis uitmaken, vermits zij tot voorwerp hebben het herstel van een schade, welke onafhankelijk is van de prestatie, waarop de vordering van partij Herbosch was gegrond;

Overwegende dat die tegeneis, voortvloeiend uit een aan de wet van 5 Mei 1936 onderworpen overeenkomst, (artikelen 1, 13, 30 tot 33) op straffe van verval moest ingesteld worden vóór het verstrijken van de bij artikel 59 bepaalde termijn;

Overwegende dat de aanlegsters wel is waar staande houden dat verweerder Herbosch, vermits hij bekend heeft dat bewuste goederen niet aan de geadresseerde afgeleverd zijn geweest, krachtens de wet zelf voor bedoeld tekort verantwoordelijk was (artikelen 13 en 30) en dat derhalve de aftrek van de waarde der niet afgeleverde goederen van de overeengekomen vracht van rechtswege was geschied, zonder dat het instellen van een rechtsvordering te dien einde noodzakelijk is geweest en zonder dat er bijgevolg aanleiding kan bestaan tot toepassing van art. 59 van meergenoemde wet;

Maar overwegende dat naar luid van de artikelen 13 en 30 van de wet van 5 Mei 1936 de schipper voor het manco slechts verantwoordelijk is, onder voorwaarde dat hij niet bewijst dat het verlies te wijten is aan een feit, dat hem niet ten laste kan gelegd worden en dat het verlies niet toe te schrijven is aan een der bij de artikelen 31 en 32 voorziene feiten;

Overwegende dat het bestreden vonnis vaststelt dat de verantwoordelijkheid van de schipper betwist was; dat derhalve de waarde der ontbrekende goederen van de overeengekomen vracht slechts kon worden afgetrokken na beslissing over deze betwisting;

Dat de rechter daarover alleen vermocht te beslissen naar aanleiding van een voor hem te dien einde aanhangig gemaakte vordering, hetzij bij hoofdeis, hetzij bij wedereis, voortvloeiende de ene en de andere uit de onder de wet van 5 Mei 1936 vallende overeenkomst en dienvolgens onderworpen beide aan art. 59 van de wet;

Overwegende dat uit die beschouwingen volgt dat het middel in rechte niet opgaat;

Om die redenen:

Verwerpt de voorziening;

Veroordeelt aanlegsters tot de kosten en tot een vergoeding van 150 fr. jegens de verweerder.

NOOT: Verg. Rb. v. Koophandel Antwerpen, 8 Mei 1947, De Binnenvaart, 1947, 224; Rb. v. Koophandel Luik, 12 Mei 1947, Jur. Cour Appel Liège, 1946-47, 261; Mr. Eug. Boon, De verantwoordelijkheid van de schipper in geval van manco, Rechtskundig Tijdschrift, 1949, blz. 553 e.v., bijzonder blz. 571-572.

HOF VAN VERBREKING

2e Kamer. — 16 Mei 1949.

Voorzitter: M. Louveaux.

Raadsheer-Verslaggever: M. Sohier.

Eerste Advocaat-Generaal: M. Hayoit de Termicourt.

Epuratie. — Plaatsing op epuratielijst door rechtscollege gehandhaafd op een andere grond dan de door de Krijgsauditeur aangevoerde. — Niet-mededeling van die grond aan belanghebbende. — Vernietiging.

Daargelaten of het rechtscollege voor hetwelk de belanghebbende het verzet heeft aanhangig gemaakt, bevoegd zijn zou diens naam op de epuratielijst te handhaven op andere gronden dan die waarom de Krijgsauditeur hem op de lijst heeft geplaatst, is het arrest waarbij de handhaving is uitgesproken, niet wettelijk, daar uit geen enkel stuk, waarop het Hof van Verbreking acht kan slaan, blijkt, dat de nieuwe grond van inschrijving ter kennis van de betrokkene is gebracht en dat hij zich ten aanzien daarvan heeft kunnen verdedigen.

Muller C. t/ Procureur-Generaal bij het Hof van Beroep te Luik.

Gelet op het bestreden arrest de 13 December 1948, gewezen door het Hof van Beroep te Luik;

Over het eerste middel: schending van artikel 4 der wet van 14 Juni 1948 en voor zoveel als nodig van artikel 4 van het Besluit-Wet d.d. 19 September 1945 op de epuratie in zake burgertrouw en der rechten van de verdediging, doordat het bestreden arrest beslist dat de aanlegger in verbreking op de lijst der incivieken zal ingeschreven worden bij toepassing van de artikelen 2, 2° en 3, 6° der wet van 14 Juni 1948 om toegetreden te zijn tot formaties, ondergeschikt aan de nationaal-socialistische partij en van militaire aard, zulks terwijl aan de Krijgsauditeur alleen de bevoegdheid toekomt, de reden te bepalen waarom een burger op de lijst der incivieken moet ingeschreven worden en dat in casu de inschrijving van de aanlegger op deze lijst slechts geschiedde, omdat hij toegetreden was tot de nationaal-socialistische vereniging der Duitse juristen, beslissing welke vernietigd werd door de Rechtbank van eerste aanleg te Verviers, dat het Hof van Beroep alzo de perken zijner machten te buiten is gegaan door andere feiten in aanmerking te nemen dan die, waarop de beslissing van de Krijgsauditeur was gegrond, dat overigens, zoals uit de door aanlegger genomen conclusies blijkt, deze de gelegenheid niet gehad heeft zich te verdedigen nopens de feiten, die in aanmerking werden genomen om zijn inschrijving op de lijst der incivieken te rechtvaardigen, dat de rechten van de verdediging aldus geschonden werden:

Overwegende dat de Krijgsauditeur bij beslissing van 24 Januari 1947 de naam van de aanlegger op de lijst, voorzien bij artikel 4 van het Besluit-Wet van 19 September 1945, heeft ingeschreven, met het oog op de vaststelling van de vervallenverklaring spruitend uit het feit lid te zijn geweest van de N.S.R.B. (Nationaal Socialistische Vereniging der Duitse Juristen);

Overwegende dat het arrest beslist dat dit feit niet onder de toepassing valt van de wet betreffende de epuratie in zake burgertrouw, dat het nochtans zegt dat de naam van de aanlegger ingeschreven zal blij-

ven op de lijst omdat het persoonlijk dossier van de Rechtbank van eerste aanleg te Aken aangaande de aanlegger vaststelt dat deze lid was van vier andere Duitse verenigingen;

Overwegende dat, in de veronderstelling dat het rechtscollege bij hetwelk het verzet wordt aanhangig gemaakt, de macht zou hebben het handhaven van de inschrijving te steunen op andere feiten dan die waarop de Krijgsauditeur wijst de bestreden beslissing dan nog niet wettelijk zou zijn;

Dat inderdaad uit geen stuk, waarop het Hof kan acht slaan, blijkt dat de verschillende reden van inschrijving ter kennis van de aanlegger zou gebracht geweest zijn en dat deze zich daarover heeft kunnen verdedigen;

Dat de rechten van verdediging alzo niet nageleefd werden;

Om die redenen:

En zonder acht te slaan op de andere middelen, Verbreekt het bestreden arrest;

Beveelt dat onderhavig arrest zal overgeschreven worden op de registers van het Hof van Beroep te Luik en dat melding er van zal gemaakt worden op de kant van de vernietigde beslissing;

Legt de kosten ten laste van de Staat;

Verwijst de zaak naar het Hof van Beroep te Brussel.

RAAD VAN STATE

4e Kamer. — 24 October 1949.

Voorzitter: M. Vranckx (verslaggever).

Raadsheren: MM. Mast en Buch.

Advocaat: Mr. Walckiers.

Rechtspleging (Raad van State). — Verzoekschrift. — Ondertekening door gevolmachtigde. — Niet ontvankelijk.

Het verzoekschrift dat noch door de partij zelf, noch door een advocaat met 10 jaar inschrijving, doch alleen door een gevolmachtigde is ondertekend, is niet ontvankelijk (artikel 1, Procedure-Regeling).

Frère e.a. t/ Belgische Staat (Minister van Openbare Werken).

Gezien het verzoekschrift dd. 22 April 1949, uit naam van de acht verzoekers ingediend door Vertongen P., bouwmeester te Vilvoorde, Schaarbeeklei, 205;

.....

Overwegende dat het verzoekschrift strekt tot nietigverklaring van acht besluiten, getroffen door de directeur-generaal van het Bestuur van de Stedebouw, waarbij de door verzoekers aangevraagde machtigingen tot bouwen werden geweigerd;

Overwegende dat het verzoekschrift tot nietigverklaring alleen ondertekend werd door Vertongen P., bouwmeester, aan wie de verzoekers verklaren volmacht te geven; dat op grond van artikel 1 van het besluit van de Regent van 23 Augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging vóór de afdeling administratie van de Raad van State, de aanvragen en beroepen aanhangig dienen te worden gemaakt door middel van een verzoekschrift, getekend door de partij of door een advocaat, die voldoet aan de bij het arti-

kel 14 der wet gestelde voorwaarden; dat Vertongen P. aan deze voorwaarden niet voldoet; en derhalve het ingediend verzoekschrift niet ontvankelijk is;

Besluit :

Artikel 1. — Het verzoek wordt verworpen.

Artikel 2. — De betaling van het recht van 300 fr., voor kosten valt ten laste van de verzoekers.

.....

RAAD VAN STATE

4e Kamer. — 24 October 1949.

Voorzitter : M. Vranckx.

Raadsheren : MM. Mast (verslaggever) en Buch.

Advocaat : Mr Devil.

1. Tuchtmaatregelen. — Bevoegdheid Raad van State.
2. Machtsoverschrijding. — Tuchtmaatregelen steunend op niet bestaande feiten.
3. Vermoedens. — Waarde van bij disciplinaire beslissing aanvaarde vermoedens niet door Raad van State te beoordeelen.
4. Substantiële vormen. — Rechten der verdediging. — Verhoor van belanghebbende door orgaan dat reeds disciplinaire bevoegdheid heeft gebruikt.
5. Epuratie (art. 8, 6, B.W. 8 Mei 1944). — Bevoegdheid van de Koning. — Rechtspleging eigen karakter. — Onderzoeksmaatregelen niet noodzakelijk voorafgegaan door vernietiging der bestaande beslissing.
6. Rechtspleging (Raad van State). — Nieuwe middelen in memorie van wederantwoord.
7. Machtsafwending. — Weren van andersdenkende. — Uitzonderlijk negeren van eigen gevestigde rechtspraak.

1. De Raad van State heeft zich niet bij de beoordeling der feiten of bij de toemeting der tuchtstraf in de plaats te stellen van het orgaan dat bij de wet is aangewezen om de tuchtstraf op te leggen. Hij is enkel bevoegd op te treden tegenover machtsafwending, machtsoverschrijding of verzuim van substantiële pleegvormen.
2. De bevoegde disciplinaire overheid overschrijdt de haar bij de wet toegekende macht, wanneer zij zich op feiten beroept, die niet hebben bestaan.
3. De Raad van State heeft geen uitspraak te doen over de waarde der vermoedens, aanvaard tot motivering van de disciplinaire beslissing.
4. De rechten der verdediging, o.m. het recht van de belanghebbende om vooraf te worden gehoord, moeten geëerbiedigd worden, bij uitspraak door de Koning op grond van artikel 85 Gemeentewet of op grond van artikel 8, b, B.W. 8 Mei 1944. Aan deze regel wordt tekortgekomen, wanneer aan belanghebbende de gelegenheid niet wordt geboden om, over alle feiten te zijnen laste gelegd, verantwoording te verschaffen.

Geen wettelijke of reglementaire bepaling verplicht de minister, de betrokken gemeente-ambtenaar zelf te horen of door een ambtenaar van zijn departement te laten horen. Geen wettelijk voorschrift belet dat dit verhoor wordt afgenomen door het orgaan dat ter zake reeds van zijn disciplinaire bevoegdheid heeft gebruik gemaakt (in casu de Bestendige Deputatie).

5. Wanneer toepassing wordt gemaakt van artikel 8, b, B.W. 8 Mei 1944, stelt de Koning zich, bij de

uitoefening van de disciplinaire actie, in de plaats van de betrokken overheid.

Hij mag op eigen gezag de vereiste onderzoeksmaatregelen voorschrijven, zonder vooraf de gemeenteraadsbeslissing te vernietigen, waarbij aan de rechten der verdediging werd tekortgekomen; de disciplinaire rechtspleging van artikel 8, b, is op eigen regelen gegrond, die van de bepalingen van het Wetboek van Strafrechtspleging afwijken.

6. Nieuwe middelen tot vernietiging kunnen in de memorie van wederantwoord worden opgeworpen (impliciete beslissing).
7. Als machtsafwending zou kunnen beschouwd worden het nemen van een disciplinaire beslissing om een andersdenkende te weren of het uitzonderlijk negeren van eigen gevestigde rechtspraak (impliciete beslissing).

D... t/ Belgische Staat (Minister van Binnenlandse Zaken).

De Raad van State,

Gezien het verzoekschrift dd. 25 November 1948, ingediend door D..., voorheen bureelonderoverste bij het gemeentebestuur van Deurne, waarbij « op grond van artikel 9 van de wet van 23 December 1946 beroep aangetekend wordt tegen het koninklijk besluit van 5 Augustus 1948, waarbij zijn afzetting als gemeentebediende te Deurne wordt bekrachtigd »;

Overwegende dat verzoeker bij beslissing van 9 Maart 1945 door de gemeenteraad van Deurne uit zijn ambt werd ontzet; dat deze beslissing bij besluit van 20 April 1945 door de Bestendige Deputatie van de provinciale Raad van Antwerpen werd goedgekeurd; dat verzoeker op 17 Mei 1945 beroep aantekende bij de Prins Regent tegen het besluit van de Bestendige Deputatie; dat dit beroep bij het bestreden besluit van de Regent van 5 Augustus 1948 werd afgewezen;

Overwegende dat het bestreden Regentsbesluit het beroep van verzoeker tegen het goedkeuringsbesluit van de Bestendige Deputatie heeft afgewezen op grond van de motivering :

1° dat op hem zware vermoedens wegen lid te zijn geweest van de antinationale beweging « De Vlag », daar zijn naam vermeld staat op de officiële ledenlijst van bedoelde groepering;

2° dat betrokkene moest bekend staan als zijnde de pro-duitsche en nieuwe-ordegedachte toegedaan daar hij door de nationaal-socialistische schepen O. D... tot privé secretaris werd « gekozen » en deze benoeming vrijwillig aanvaardde; dat de door betrokkene in deze hoedanigheid gehouden briefwisseling, en namelijk het schrijven d.d. 3 Juli 1942 aan de onregelmatige secretaris-generaal R... gericht, laat blijken dat D... heel de politiek van de oorlogsschepen D... heeft gesteund;

3° dat verzoeker zijn medewerking heeft verleend aan het tijdschrift « Volk en Cultuur » dat in het teken stond van de nieuwe-orde gezinde gedachten;

Overwegende dat verzoeker de vernietiging van het bestreden besluit aanvraagt : wegens machtsoverschrijding omdat de tegen hem aangevoerde feiten niet bestaan of niet weerhoudbaar zijn; wegens niet naleving der substantiële pleegvormen omdat de gevolgde procedure minstens onvolledig is daar hij, naar de eis van de wet, zijn volledige verweermiddelen niet heeft kunnen laten gelden; en, ten slotte, wegens machtsafwending omdat bij het bestreden besluit « het Ministerie niet een eenvormige repressie heeft nagestreefd »;

Overwegende dat het de Raad van State niet

behoort zich, bij de beoordeling der feiten of bij de toemeting der tuchtstraf, in de plaats te stellen van het orgaan dat bij de wet is aangewezen om de tuchtstraf op te leggen; dat hij enkel bevoegd is om na te gaan of het betrokken orgaan zijn macht overschreden of van haar wettelijk doel afgewend heeft en of het de substantiële pleegvormen heeft nageleefd;

Overwegende dat de bevoegde disciplinaire overheid de haar bij de wet toegekende macht overschrijdt wanneer zij zich op feiten beroept die niet hebben bestaan;

Overwegende dat, wat het feit sub 1° betreft, verzoeker zijn inschrijving op de ledenlijst van de groepering «De Vlag» niet betwist, doch beweert dat deze inschrijving geen bewijs is dat hij lid is geweest van deze vereniging; dat zulks door het bestreden besluit ook niet wordt voorgehouden; dat deze inschrijving slechts als een vermoeden wordt weerhouden, vermeden over de waarde van hetwelk de Raad van State geen uitspraak heeft te doen;

Overwegende dat, wat de aanstelling van verzoeker als privé-secretaris van Da... betreft, weliswaar uit het dossier dient afgeleid, en door de tegenpartij in haar memorie van antwoord stilzwijgend erkend wordt dat D... niet tot «privé-secretaris» door Da... werd «gekozen»; dat evenwel uit het bij het dossier gevoegde proces-verbaal van de zitting d.d. 5 Maart 1942 van het College van burgemeester en schepenen der stad Antwerpen blijkt dat, «overeenkomstig het verlangen van de heer schepen D...», beslist werd D... tijdelijk te belasten met de dienst van secretaris van deze schepen; dat de omstandigheid dat die aanstelling op «het verlangen van O. Da...» geschiedde het feit uitmaakt waarop de motivering van de bestreden beslissing terzake berust;

Overwegende dat verzoeker ook niet ontkent op 3 Juli 1942 «in opdracht van schepen Da...» een schrijven te hebben gericht waarbij ter kennis gebracht werd van de toen waarnemende secretaris-generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken R... dat de heer Janne, commissaris-generaal voor Toerisme, zijn medewerking aan de inrichting van een tentoonstelling weigerde om reden dat de betrokken diensten van Antwerpen, Gent en Brugge onder leiding stonden van leden van het V.N.V.; dat bij diezelfde brief D... aan R... schreef «dat schepen Da... hem dank zou weten indien hij wilde nagaan of tegen een dergelijke houding niet kon worden opgetreden»;

Overwegende, ten slotte, dat D... erkent aan het tijdschrift «Volk en Cultuur» te hebben medegewerkt doch opwerpt dat geen enkel onder de medewerkers van dit blad verontrust werd;

Overwegende derhalve dat het bestreden besluit, ter motivering, geen feiten inroept die voor onbestaande kunnen worden gehouden; dat het op deze grond, wegens machtsverschrijding, niet kan bestreden worden;

Overwegende dat, ter staving van de bewering als zou het bestreden besluit de substantiële pleegvormen niet hebben nageleefd, verzoeker aanvoert dat hij «naar de eis van de wet zijn volledige verweermiddelen niet heeft kunnen laten gelden; dat hij met een verwijzing naar het wetboek van strafrechtspleging aanvoert dat het bestreden besluit, vooraleer zich over de grond van de zaak uit te spreken, de gemeenteberaadslaging waarbij hij uit zijn ambt werd onttent, zonder vooraf naar de eis van de wet te worden onderhoord, had moeten vernietigen»; dat verzoeker laat gelden dat de Minister het onderhoor niet mocht opdragen aan de Bestendige Deputatie, wier beslissing werd aangevochten, en dat ten slotte het bestreden besluit luidens artikel 8 van de besluit-

wet van 8 Mei 1944 slechts kon getroffen worden op advies van commissies waarvan de samenstelling door de Koning werd geregeld;

Overwegende dat, zowel wanneer door de Koning uitspraak wordt gedaan op grond van het artikel 85 der gemeentewet als wanneer deze uitspraak geschiedt op grond van het artikel 8 b van de besluitwet van 8 Mei 1944, de rechten van de verdediging, en o.m. het recht van de belanghebbende om vooraf te worden gehoord, moeten geëerbiedigd worden; dat aan deze regel wordt tekort gekomen wanneer aan de belanghebbende de gelegenheid niet wordt geboden over al de feiten welke te zijnen laste worden weerhouden, verantwoording te verschaffen;

Overwegende dat bij het beroep, welke hij op 17 Mei 1945 tegen het goedkeuringsbesluit van de Bestendige Deputatie bij de Prins Regent indiende, de verzoeker de wijze aanklaagde waarop hij, in opdracht van de gemeenteraad, door een onderzoekscommissie werd ondervraagd; dat hij o.m. liet gelden dat, van de negen punten waarop de gemeenteraad zich steunde om de ontzetting te verantwoorden er zes waren waaromtrent hij door de onderzoekscommissie niet of zeer onvolledig werd gehoord; dat de Minister van Binnenlandse Zaken hieromtrent bij aanschrijving van 23 Januari 1946 aan de gouverneur der provincie Antwerpen liet weten dat inderdaad «de gevoerde procedure geen voldoende waarborgen kon bieden voor een objectieve beoordeling van het geval» daar «het onderhoor over zeer algemene punten liep terwijl de argumenten die ten gronde liggen van de afzettingsbeslissing dd. 9 Maart 1945 niet het voorwerp uitmaakten van het onderhoor»;

Overwegende dat de Minister van Binnenlandse Zaken bij hogergenoemde aanschrijving van 23 Januari 1946, de gouverneur der provincie Antwerpen verzocht over te gaan tot het verhoor van belanghebbende; dat dit verhoor op 12 Februari 1946 afgenomen werd door de leden van de Bestendige Deputatie; dat aan belanghebbende alle gelegenheid werd gegeven zich over de te zijnen laste gelegde feiten te verantwoorden; dat uit het proces-verbaal van verhoor dd. 12 Februari 1946 blijkt dat verzoeker zijn verweermiddelen aangaande ieder der tegen hem weerhouden feiten in een schriftelijke nota weerlegde; dat dit proces-verbaal van het verhoor zonder voorbehoud door hem werd ondertekend en dat de verzoeker dit verhoor in zijn memorie van wederantwoord als het «enig werkelijk verhoor dat in de loop van het geding heeft plaats gehad» kenmerkt;

Overwegende dat geen wettelijke of reglementaire bepaling aan de Minister de verplichting oplegt de betrokken gemeentebtenaar zelf te horen of door een ambtenaar van zijn departement te laten horen; dat geen wettelijk voorschrift belet dat dit verhoor wordt afgenomen door het orgaan dat terzake reeds van zijn disciplinaire bevoegdheid gebruik heeft gemaakt;

Overwegende dat, luidens het artikel 8, b) van de besluitwet van 8 Mei 1944, de Koning op beroep van de belanghebbende de beslissingen van de gemeentelijke overheden kan wijzigen, waarbij in de bij littera a) van het artikel voorziene gevallen sancties worden uitgesproken; dat, wanneer de Koning op grond van dit artikel uitspraak doet, hij zich bij de uitoefening van de disciplinaire actie in de plaats stelt van de betrokken gemeenteoverheid; dat wanneer hij, zoals in het onderhavig geval, bij de behandeling van het dossier vaststelt dat het onderzoek van de zaak onvolledig is geweest of dat de belanghebbende niet naar de eis van de wet werd gehoord, hij op eigen gezag de vereiste onderzoeksmaatregelen mag voorschrijven

zonder dat op hem de verplichting berust eerst de gemeenteraadsbeslissing te vernietigen waarbij aan de rechten van verdediging van de belanghebbende werd tekort gedaan; dat de verwijzing naar het wetboek van strafrechtspleging niet ter zake dienend is; dat de disciplinaire rechtspleging ingesteld op grond van het artikel 85 van de gemeentewet en het artikel 8 b) van de besluitwet van 8 Mei 1944 op eigen regelen gegrond is, die van de bepalingen van het Wetboek van strafrechtspleging afwijken;

Overwegende dat verzoeker het bestreden besluit onwettig acht omdat het niet werd genomen op advies van één der commissies bedoeld bij artikel 10 van de besluitwet van 8 Mei 1944; dat dit middel niet kan weerhouden worden daar bovengenoemd artikel 10 door de besluitwet van 27 April 1945 werd opgeheven;

Overwegende dat niet blijkt dat het bestreden besluit de bij de wet voorziene substantiële pleegvormen niet heeft nageleefd;

Overwegende ten slotte dat verzoeker in zijn memorie van wederantwoord de vernietiging van het bestreden besluit aanvraagt op grond van machtsafwending; dat hij aanvoert dat «blijkens tientallen uitspraken» van het ministerie, op beroep geen enkel der motieven tegen vertoger ingeroepen volstaan om zelfs »slechts drie maand schorsing te verrechtvaardigen», dat «door het uitzonderlijk negeren van de eigen »rechtspraak het ministerie in het geval D... de een» vormigheid van de repressie niet heeft op het oog »gehad» dat «de bedoeling bij het treffen van de »revocatiebeslissing en het bevestigend Regents» besluit niet was een vaderlandontrouwe te straffen »maar wel in het kader van een politieke machts» greep, de andersdenkende en de vertrouwensman »van wijlen burgemeester Schneider te weren»;

Overwegende dat de bewering, als zou de bedoeling van de revocatiebeslissing en het bestreden besluit geweest zijn «in het kader van een politieke machts» greep de andersdenkende en de vertrouwensman »van wijlen burgemeester Schneider te weren» wat het bestreden besluit betreft, door geen enkel element uit het dossier wordt gestaafd;

Overwegende dat tussen de bij het dossier door verzoeker gevoegde excerpten van in het Staatsblad verschenen Regentsbesluiten, waarbij uitspraak werd gedaan op de beroepen ingesteld door gemeenteamtgenaren die wegens hun houding tijdens de bezetting geschorst of ontzet werden, er geen enkel is dat een opeenstapeling bevat van feiten die kunnen gelijk gesteld worden met deze die verzoeker ten laste worden gelegd; dat daarenboven geen enkel excerpt een feit behandelt dat kan vergeleken worden met het zenden van de brief dd. 3 Juli 1942, waarbij D... aan R... het verlangen van Da... liet kennen, tegen de houding van de heer commissaris-generaal Janne te zien optreden; dat aldus niet blijkt dat de Minister «zijn eigen rechtspraak heeft genegeerd» en een eenvormige en volledige repressie niet op het oog heeft gehad;

Overwegende derhalve dat er geen grond voorhanden is om, overeenkomstig het artikel 48 van de wet van 23 December 1946, te erkennen dat er aanleiding bestaat tot vernietiging wegens machtsafwending van het besluit van de Regent van 5 Augustus 1948,

BESLUIT

Artikel 1. — Het verzoek wordt verworpen.

Artikel 2. — De betaling van het recht van 300 fr. voor kosten valt ten laste van verzoeker.

NOOT.

I.

Belangwekkend in dit arrest is de vergelijking van de respectieve taak van de Koning en van de Raad van State bij disciplinaire maatregelen; deze vergelijking heeft ook een ruime principiële betekenis.

Wanneer de Koning toepassing maakt van artikel 8 b van de Londense besluitwet van 8 Mei 1944 betreffende de openbare ambten (zie thans de wet van 19 Mei 1949), stelt hij zich in de plaats van de overheid die de te toetsen beslissing heeft geveld. De Koning heeft een reformatiebevoegdheid: hij kan alles doen wat de betrokken overheid doen kon. Hij onderzoekt zowel de opportuniteit als de legaliteit van haar beslissing.

De Raad van State heeft zich echter niet in de plaats te stellen van de organen die disciplinaire maatregelen hebben genomen. Hij oefent, in het raam van artikel 9 der wet van 23 December 1946, een zuivere legaliteitscontrole uit, zonder de opportuniteit van de maatregel te onderzoeken.

Hier kan herinnerd worden aan de uitspraak van Laferrière: «*Les contentieux de l'annulation comprend les litiges sur lesquels la juridiction administrative ne prononce qu'en droit, avec le pouvoir d'annuler, mais non de réformer les décisions attaquées.*» Nog steeds dient zijn principe te worden gehandhaafd, waar hij verder van de tot nietigverklaring aangevalen beslissingen zegt: «*ils ne peuvent pas être révisés ni réformés par la juridiction administrative; ils ne peuvent être qu'annulés, et seulement pour illégalité, non pour inopportunité ou fausse appréciation des faits.*»

In die zin ontwikkelt ook het hier gecommenteerde arrest de gedachte dat de Raad van State niet bevoegd is om uitspraak te doen over de uit de feiten afgeleide vermoedens, noch over de wijze waarop deze feiten door de disciplinaire overheid werden beoordeeld (*fausse appréciation des faits*), noch over de wijze waarop de straf door haar werd toegemeten (*inopportunité*). — Vgl. voor de Franse rechtspraak o.m. het arrest van de Conseil d'Etat, d.d. 7-2-1919, in zake Gazade (*Lebon*, 1919, 135).

II.

Maar gelijktijdig ontwikkelt de vierde Kamer ook het principe dat er machtsoverschrijding is, wanneer de bevoegde disciplinaire overheid zich bij haar beslissing beroept op feiten die niet hebben bestaan. In *casu* worden dan ook nauwkeurig de door verzoeker opgeworpen feitelijke beweringen in die zin onderzocht.

Hier komt meteen een van de wezenlijke verschillen tot uiting tussen het verzoek tot nietigverklaring bij de Raad van State en het cassatieberoep vóór het Hof van Verbreking. Het Hof van Verbreking aanvaardt de feiten, zoals zij in de bestreden uitspraak worden vastgesteld. Niet zo de Raad van State: «*Le juge de l'excès de pouvoir, au contraire, ne sépare pas le droit du fait et proclame la règle de droit à la lumière des faits*» (R. Alibert, *Le contrôle juridictionnel de l'administration*, blz. 30).

Dit onderscheid heeft zich in de Franse administratieve rechtspraak geleidelijk ontwikkeld. Reeds in 1860 verklaarde de commissaris der Regering L'Hôpital in zijn conclusies vóór het arrest Port de Bercy «*que le Conseil d'Etat, juge de l'excès de pouvoir, peut et doit apprécier et caractériser l'acte qui lui est déféré, et que, pour cela, il est bien obligé d'entrer*

dans l'examen des faits » (Concl. vóór C. E., 19-7-1860, *Lebon*, 1860, 563).

Er zijn aldus gevallen waar de aangevochten beslissingen ook ten gronde en in feite dienen te worden getoetst: « *Le juge de l'excès de pouvoir peut se livrer à l'appréciation du fond et des faits, à la condition de ne pas aborder le terrain de l'opportunité pure et de ne pas faire échec au pouvoir de l'administration active dans les matières où ce pouvoir est souverain* » (R. Alibert, *op cit.*, blz. 288-289).

Indien dus een administratieve beslissing op zekere feiten gemotiveerd is, kan zij slechts als legaal worden beschouwd, indien enerzijds de materialiteit van deze feiten vaststaat en indien anderzijds de vaststaande feiten door de beslissing behoorlijk in hun juridisch karakter werden gequalificeerd (cfr. M. Waline, *Manuel élémentaire de droit administratif*, blz. 124-125).

Van grote betekenis was in de Franse rechtspraak het arrest Carnino, van 14 Januari 1916, waarin onder meer overwogen werd: « *que si le Conseil d'Etat ne peut apprécier l'opportunité des mesures qui lui sont déferées par la voie du recours pour excès de pouvoir, il lui appartient, d'une part, de vérifier la matérialité des faits qui ont motivé ces mesures, et d'autre part, dans le cas où les dits faits sont établis, de rechercher s'ils pouvaient légalement motiver l'application des sanctions prévues par la disposition précitée.* »

Het betrof de afzetting van een maire, steunende enerzijds op feiten waarvan de onjuistheid door het dossier bewezen werd, en anderzijds op onvoldoende bewezen feiten, die op zichzelf geen motief tot afzetting konden inhouden (*Lebon*, 1916, 15). Eveneens werd, bij arrest van 5 Juli 1918, beslist dat de Minister van Oorlog niet het recht had, een generaal van zijn commando te beroven, uitsluitend op grond van materieel onjuiste feiten: « *faits matériellement inexacts* » (C. E., 5-7-1918, inzake de Noüe, *Lebon*, 1918, 660). Eveneens werd meermaals door de Conseil d'Etat nagegaan of zekere feiten, die aan iemand ten laste werden gelegd, werkelijk tegen de eer, de moraliteit of het beroepsgeweten indruisen, bijvoorbeeld in verband met een weigering tot inschrijving op de tabel der orde van geneesheren (C. E., 30-10-1936, inzake Dauphin, *Lebon*, 1936, 935. - C. E., 15-12-1944, inzake Jeudon, *Lebon*, 1944, 323).

Zo zijn er nog vele andere gebieden, waar de Conseil d'Etat de materialiteit der feiten of de legaliteit hunner qualificatie onderzoekt; o.m. waar hij, bij geschillen over verblijfsvergoedingen voor onderwijzers, nagaat of hun woning werkelijk behoorlijk is in de zin der wet (C. E., 24-6-1910, inzake Pille, *Lebon*, 1910, 500. - C. E., 21-5-1920, inzake Commune de Quenza, *Lebon*, 1920, 539); of ook waar hij onderzoekt welke de werkelijke huurwaarde van een pastorie is, om vast te stellen of de prefectorale goed- of afkeuring van het desbetreffende huurcontract aan de eisen der wet voldoet en er bepaaldelijk in het contract geen bedekte toelage aan de eredienst voorhanden is (C. E., 28-11-1913, inzake Commune de Chamblon, *Lebon*, 1913, 1164. - C. E., 15-5-1914, inzake Commune de Jazennes, *Lebon*, 1914, 593. - C. E. 12-3-1915, inzake Abbé Pélissard, *Lebon*, 1915, 74). Eveneens onderzoekt de Conseil d'Etat het feitelijk bestaan van monumentale perspectieven, in de zin van artikel 118 der Franse wet van 13 Juli 1911 (C. E., 4-4-1914, inzake Gomel, *Sirey*, 1917, III, 25, met noot van M. Hauriau. - C. E., 1-8-1914, inzake Wiziote en Pillot, *Lebon*, 1914, 1011 en 1012), van schilderachtige plaatsen, in de zin van artikel 4 der Franse wet van 2 Mei 1930 (C. E., 19-3-1948, inzake Société Passy-Montblanc, *Lebon*, 1948, 140) of van

verlaten gronden, in de zin van artikel 2 der Franse wet van 27 Augustus 1940 (C. E., 15-6-1945, inzake Société immobilière Suresnes-Washington, *Lebon*, 1945, 124). Eindelijk wordt ook bij geschillen betreffende opeisingen nagegaan of de opgeëiste lokalen wel tot bewoning bestemd zijn (C. E., 19-3-1948, inzake Société Bellard, Vigier et Cie, *Lebon*, 1948, 141) en als zodanig door de beneficiaris worden gebruikt (C. E., 21-5-1948, inzake Baudin, *Lebon*, 1948, 226).

Van deze in Frankrijk constante rechtspraak zouden nog zeer talrijke voorbeelden kunnen worden aangehaald, ook meer bijzonder op het gebied van de epuratie, die er, zoals hier te lande, vanaf 1944 tot aanzienlijke misbruiken aanleiding gaf (zie o.m. C.E. 11-6-1948, inzake Lhuillier, *Lebon*, 1948, 264). In deze soort van gevallen, aarzelde de Conseil d'Etat niet, bepaalde beslissingen, die steunden op gedeeltelijk vaststaande feiten, te vernietigen, wanneer niet bewezen was dat deze vaststaande feiten alleen, aanleiding zouden gegeven hebben tot de getroffen epuratiemaatregel (C. E., 20-10-1948, inzake Sentenac, *Lebon*, 1948, 388).

III.

De rechten der verdediging blijken, volgens de termen van het arrest, door verzoeker beschouwd geweest te zijn als substantiële vormen. Het arrest volgt hem niet uitdrukkelijk in deze qualificatie, doch onderzocht zeer grondig de door verzoeker voorgedragen beweringen.

Daar de wet van 23 December 1946 drie gronden tot nietigverklaring opsomt, zal het voor de verdere rechtspraak van de Raad van State een zeker belang hebben vast te stellen in welke dezer drie rubrieken de schending van het recht van verdediging dient te worden ondergebracht.

Het recht, voorafgaandelijk gehoord te worden, is een van de wezenlijke waarborgen bij rechtsprekende handelingen (Cfr. *Pand. B.*, v° *Défense*, n° 9. — *Rép. pratique*, v° *Droit de défense*, n°s 12, 17 en 19), en zeer bijzonder op strafrechterlijk en disciplinair gebied. Het is eigenlijk meer dan een substantiële vorm, doch veeleer een essentiële rechtsnorm. Deze norm moet, voor de diverse gevallen, waar de rechtsprekende functie wordt uitgeoefend, niet eens uitdrukkelijk in de teksten worden geformuleerd.

Bij de handelingen van de zuiver administratieve functie integendel (bijvoorbeeld bij benoemingen of bij inschrijvingen in een corps), geldt de regel van het voorafgaandelijke horen van de belanghebbende niet, tenzij hij uitdrukkelijk in een wettelijke of reglementaire bepaling staat opgetekend (Vgl. C. E., 10-12-1948, inzake Pelet, *Lebon*, 1948, 468, en C. E., 7-4-1948, inzake Borgne-Pérignon, *Lebon*, 1948, 150).

IV.

In *casu* had de verzoeker ook een spitsvondig argument aangevoerd, steunende op het voorschrift: « *Le juge d'appel ne peut évoquer que s'il infirme* », dat in artikel 215 van het Wetboek van Strafrechtspleging tot uiting komt.

Op grond hiervan, beweerde hij dat de Regent aan dit principe was tekortgekomen door niet eerst, wegens krenking der rechten van verdediging, de gemeenteraadsbeslissing te vernietigen, vooraleer ten gronde de zaak tot zich te trekken en eigen onderzoeksmaatregelen te bevelen (Cfr. Cass., 17-4-1890, *Pas.*, 1890, I, 176. — Cass., 17-9-1901, *Pas.*, 1901, *Pas.*, 1901, I, 290).

De Raad heeft hem hierin niet gevolgd. Een reformatiebeslissing, zoals deze van artikel 8 b der besluit-

wet van 8 Mei 1944, staat geheel vrij van de vormvoorschriften van het Wetboek van Strafrechtspleging, zoals het artikel 215 van dit Wetboek er een is.

Hierdoor kunnen wij nader het *sub III* hierboven geschetste onderscheid toelichten.

1. Jurisdictioneel optreden, ook van de Koning, van de overheden van algemeen bestuur en van de territoriale lichamen, is steeds, ook zonder uitdrukkelijke bepalingen, onderworpen aan de essentiële gemeenrechtelijke normen van het jurisdictionele optreden zelf, zoals de eerbied der rechten van de verdediging. De schending van zulke regelen is een machtoverschrijding, meer bepaald, in Franse termen, wegens « *violation de la règle de droit* ».

Daarentegen is een expliciete bepaling noodzakelijk opdat het jurisdictionele optreden zou onderworpen zijn aan louter processuële voorschriften, die, zoals de regel van artikel 215, Wetboek Strafrechtspleging, slechts gelden voor deze jurisdictionele handelingen, waarvoor zij uitdrukkelijk werden geformuleerd: zo geldt dit artikel 215 slechts voor de berechting van strafzaken in hoger beroep. De schending van zulke voorschriften kan, in de termen van artikel 9 der wet van 23 December 1946, een schending van substantiële vormen zijn, volgens de aard van het processuële voorschrift zelf.

2. Administratief optreden, in strenge, functionele betekenis, ontsnapt steeds zowel aan de principiële normen van het jurisdictionele optreden als zodanig, als aan de processuële regelen ervan. Wettelijke of reglementaire bepalingen kunnen echter bepaalde formele voorschriften hebben gesteld, die soms *prima facie* verwant zijn met zekere aspecten van het jurisdictionele optreden. Hier ook kan overtreding van deze voorschriften een schending van substantiële vormen betekenen, volgens de aard van het voorschrift.

Jan De Meyer.

HOF VAN BEROEP TE GENT

5e Kamer. — 14 November 1949.

Voorzitter: M. Dubois.

Raadsheren: M.M. Louveaux en Moeneclaey.

Advocaat-Generaal: M. Delahaye.

Advocaten: Mrs. Hendrickx (Brussel) en Mayeur (Kortrijk).

Onrechtmatige daad. — Dodelijk verkeersongeval. — Overlijden van de burgerlijke partij gedurende het geding. — Met deze omstandigheid moet rekening worden gehouden bij de bepaling van de schadevergoeding wegens loonderving van het slachtoffer.

Bij overlijden van de burgerlijke partij (weduwe van het slachtoffer) gedurende het geding moet de schadevergoeding wegens derving van het loon van het slachtoffer bepaald worden op basis van de werkelijke tijd dat de burgerlijke partij na het overlijden van het slachtoffer nog geleefd heeft, niet op basis van haar waarschijnlijke levensduur, overeenkomstig de gebruikelijke sterftetafels. Zo het juist is, dat bij het bepalen der schadevergoeding wegens loonderving, geen rekening moet worden gehouden met later intredende gebeurtenissen, vreemd aan de onrechtmatige daad of aan de geleden schade, is zulks niet het geval met het overlijden der burgerlijke partij, daar deze gebeurtenis een wezenlijk bestanddeel is voor het bepalen der schade, immers aan de schade een einde maakt.

Wanneer de rechter bij het wijzen van zijn vonnis met deze omstandigheid rekening houdt doet zulks geen afbreuk aan het verklarend karakter van zijn uitspraak.

O. M., Saelens, Blomme-Debusschere t/ Ruelle M.

Advies van het O. M.:

Bij beschikking van de Raadkamer, Rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde, werd Ruelle M. op 6 Maart 1948 verwezen vóór de Correctionele Rechtbank aldaar wegens hogervernoemde telastleggingen (nl. overtredingen van artikelen 418-419 S. W. en artikelen 85-1, 86 en 59 Wegcode), op vordering dd. 25 Januari 1948 van de heer Procureur des Konings te Dendermonde.

Ter zitting dd. 18 Mei 1948 der Correctionele Rechtbank te Dendermonde, stelde zich Vandeperre Julia, weduwe van Debusschere P., als burgerlijke partij aan; Saelen R. stelde zijn burgerlijke eis in ter zitting van 16 Juni 1948.

De burgerlijke partij Vandeperre Julia overleed ondertussen op 26 September 1948, te Harelbeke, volgens de besluiten van de huidige burgerlijke partij ten gevolge van een auto-ongeval.

Op 20 December 1948 hernam Debusschere Luciana, daartoe bijgestaan door haar echtgenoot Blomme H., met wie zij huwde op 5 November 1948, het geding.

De Rechtbank velde vonnis op 14 Maart 1949 en verwees Ruelle M., wegens de vier telastleggingen, tot een straf van 1 maand + een geldboete van 100 frank en besliste over de burgerlijke belangen.

Burgerlijke eis van de partij Blomme-Debusschere (uitsluitend wat betreft het verlies aan loon):

Door het overlijden op 26 September 1948 van de weduwe van Debusschere P. — deze laatste zelf overleden op 15 Mei 1947 — stelt zich de vraag in welke mate stoffelijke schadevergoeding « *ex haerede* » dient toegekend te worden aan Debusschere Luciana, de enige erfgenaam van de overleden echtelingen Debusschere-Vandeperre.

Beperkt zich de stoffelijke schade tot het tijdstip waarop de weduwe nog in leven was (stelling van de Rechtbank) of moet de schade berekend worden, rekening houdend met de vermoedelijke levensduur van het slachtoffer van het ongeval (stelling van de burgerlijke partij)?

Alleen deze quaestie zal hierna onderzocht worden.

Verdachte beweert in zijn besluiten dat de schadeloosstelling aan de weduwe van het slachtoffer « *gelijk is aan een lijfrente* » in tegenstelling met een kapitaal. Hij besluit dat, door het overlijden van de weduwe, het omzetten van een lijfrente in een kapitaal geen zin meer heeft.

De stelling als zou de schadeloosstelling in principe in de vorm van een lijfrente moeten gebeuren wordt verdedigd door De Page (*Droit civil*, II, n° 1027; zie ook Brussel, 14 November 1935, B. A. 1935, 1143).

Impliciet aanvaarden bijna alle rechterlijke uitspraken het standpunt van de schadeloosstelling-lijfrente, waar zij, bij het toekennen van een kapitaal, een percentage aftrekken wegens het voordeel een kapitaal in ontvangst te nemen in stede van een reeks jaarlijkse betalingen.

Destijds had de rechtspraak een voorkeur voor het toekennen van een lijfrente (Hof Gent, 29 Juli 1869, Pas. 1870, 15; Hof Brussel, 7 Juli 1873, Pas. 1873, 297).

In principe nochtans is de rechter door geen enkele regel gebonden omdat de wijze van het regelen der schadevergoeding — aldus het Hof van Verbreking —

aan zijn willekeurige macht is overgelaten (Verbr., 17 Januari 1929, Pas. 2929, I, 63). Het behoort dan ook de rechter na te gaan of, naar gelang de omstandigheden, de schade moet hersteld worden door het toekennen van een lijfrente of van een kapitaal. (Hof Gent, 4 Juni 1902, Pas. 1903, II, 13; id. Brussel, 8 Februari 1911, B. J. 1911, 331; Brussel, 24 November 1934, B. A. 1935, 126.)

Volgens de vigerende rechtspraak is het dus onjuist te zeggen dat de schadevergoeding ter zake moet uitgekeerd worden onder vorm van een lijfrente.

Sinds enkele jaren wordt de schadeloosstelling-lijfrente nochtans al te veel uit het oog verloren, niettegenstaande ernstige auteurs op onafgebroken wijze de voordelen er van hebben aangetoond. (Hemellers, B. J. 1911, kol. 745-761 en verwijzingen; Dor, B. A., blz. 243 en verwijzingen.)

In veel bepaalde gevallen dringt de lijfrente zich op. Het moge nuttig blijken te herhalen hetgeen uw Hof met zoveel wijsheid en voorzichtigheid desaan-gaande zegde: « attendu que l'intéressé est un homme peu instruit, incapable de gérer sa fortune; qu'il y a lieu de craindre qu'il dissipe le capital ou qu'il n'en puisse faire un placement avantageux; que l'indemnité représentera les salaires qu'il aurait gagnés dans la suite; attendu que ces considérations nécessitent l'application d'une mesure sage et prudente celle de substituer aux salaires une rente viagère à payer mensuellement » (Gent, 4 Juni 1902, Pas. 1903, II, 13).

De bezwaren tegen de lijfrente werden geleidelijk door de Hoven ontzenuwd. Aldus werd beslist:

— dat de lijfrente beter overeenstemt met het periodisch karakter van de stoffelijke schade (Hof Brussel, 20 November 1929, Pas. 1930, II, 81);

— dat de insolventie van de schuldenaar wanneer deze van Staat is (of de provincie of de gemeente) niet te vrezen is (Hof Brussel, 8 Februari 1911, B. J. 1911, 331);

— dat van de gewone schuldenaars bijzondere waarborgen, waaronder de hypotheek, kunnen geëist worden (Hof Luik, 6 Maart 1878, Pas. 1878, II, 133; zie ook onder Goedseels: accidents de droit commun, n° 76 en volgende);

— dat in geval een vroegtijdig afsterven van het slachtoffer te vrezen is de rente door de rechter kan overgezet worden op het hoofd van de echtgenote en kinderen (Hof Gent, 4 Juni 1902, Pas. 1903, II, 13).

Eigenaardig is het, en dit niettegenstaande de zeer ernstige door auteurs en rechtbanken voorgebrachte argumenten, de lijfrente steeds minder verdedigers in de rechtsliteratuur vindt.

Het is een niet betwiste regel dat de schadevergoeding, in de vorm hetzij van een lijfrente, hetzij van een kapitaal, moet berekend worden met inachtneming van de vermoedelijke levensduur van het slachtoffer.

Geldt dezelfde regel wanneer de schadevergoeding, kapitaal of lijfrente, bij ontstentenis van het slachtoffer, aan zijn rechthebbende, ter zake de weduwe, wordt toegekend?

Een bevestigend antwoord schijnt zich op te dringen, wanneer het gaat om een lijfrente, want wie zegt lijfrente zegt leven: bij het afsterven van de weduwe zal de schuldenaar zijn schuld vereffend hebben.

Moet rekening gehouden worden met de vermoedelijke levensduur van de rechthebbende in geval van schadevergoeding-kapitaal?

J. Destrée (Dommages-intérêts, 2° uitgave, blz. 167), dit punt behandelende, gebruikt de woorden « absurde » en « haute fantaisie ».

Niet iedereen spreekt zich zo radicaal uit. « La débetion du capital représentant l'accumulation des

salaires capitalisés pendant la période de survie probable du mari doit donc varier non seulement à proportion de la vie probable du mari mais aussi à mesure de la survie probable de la veuve, créancière de l'indemnité », aldus R. Thiry onder arrest Hof van Beroep Brussel, 23 Januari 1932, B. A. 1932, blz. 67.

In de meeste gevallen dient de vraag niet gesteld, omdat de vrouw jonger is dan haar echtgenoot of ongeveer dezelfde ouderdom heeft.

Verscheidene rechterlijke beslissingen betreffende het geval waarin de rechthebbende ouder was dan het slachtoffer hielden rekening met de vermoedelijke levensduur van de rechthebbende bij de berekening der schade (Antwerpen, 23 Januari 1936, P. A., blz. 197-211; Hof van Beroep Brussel, 23 Januari 1932, B. A. 1932, 62; idem, 27 September 1933, B. A. 1933, 903; Hof van Beroep Luik, 19 Januari 1948, R. G. A. R. 1948, 4309).

Een auteur (R. Thiry, loc. cit.) gaat zelfs een stap verder en beweert dat de kapitalisatie moet gebeuren op twee hoofden, d.w.z. door berekening van de gemiddelde vermoedelijke levensduur der beide echtelingen.

Het Hof van Verbreking heeft geen standpunt ingenomen betreffende dit punt. Het is inderdaad van oordeel dat de vraag of bij het vaststellen der schadevergoeding moet of mag rekening gehouden worden met de vermoedelijke levensduur van de rechthebbende, een feitelijke vraag is die aan zijn toezicht ontsnapt.

« Attendu que les demandeurs alléguèrent en conclusions prises devant la Cour d'appel que, dans le calcul du capital à allouer à la défenderesse pour privation de sa part dans les gains de son mari, il y avait lieu de tenir compte de la durée probable de survie, non seulement de la victime, mais aussi de la défenderesse elle-même.

Attendu que l'arrêt attaqué commence par fixer le montant des gains professionnels annuels de la victime et de la part que celle-ci versait dans la communauté familiale; il adopte ensuite le calcul de capitalisation fait par le premier juge et basé sur la durée probable de l'activité lucrative de la victime et considère ainsi que l'indemnité sera équitablement fixée.

Attendu que le juge chargé d'évaluer le préjudice actuel résultant de la perte de ressources futures — probables mais incertaines — doit se livrer à un calcul de probabilités dont il choisit librement les éléments; qu'il fait usage ainsi de son pouvoir souverain d'appréciation; qu'il n'est pas tenu de motiver davantage sa décision (Verbreking, 3 Juli 1944, Pas. 1944, I, 424; vergelijk ook Verbreking, 28 October 1942, Pas. 1942, I, 261).

Wordt aangenomen dat de lijfrente of het kapitaal, toe te kennen aan het slachtoffer of aan de rechthebbende, berekend wordt met inachtneming van de vermoedelijke levensduur van het slachtoffer of van zijn rechthebbende, dan moet men eveneens aannemen dat deze schadeloosstelling verdwijnt bij het overlijden, wanneer het tijdstip daarvan bekend is.

Hierover bestaat geen betwisting, wanneer het slachtoffer overlijdt, zonder personen te zijnen laste na te laten.

« L'auteur d'un accident ne doit pas enrichir les héritiers d'une victime qui ne serait pas en état de tirer profit elle-même d'une indemnité », zegde het Hof van Brussel op 8 Februari 1911.

Men vraagt zich af waarom het anders zou zijn, wanneer de schuldeiser niet het slachtoffer zelf is, maar zijn rechthebbende.

De schadevergoeding is de herstelling in tempore ante van de werkelijke schade, geleden door het

schadelijk feit (Verbr., 28 October 1942, Pas. 1942, I, 261; id. 12 Juli 1943, R. G. A. R. 1947, 4036).

Het kapitaal wordt toegekend aan de weduwe om de stoffelijke schade door haar *persoonlijk* geleden, tengevolge van het derven der winst die haar echtgenoot tijdens zijn actief leven zou verdiend hebben, te herstellen. Deze winstderving en derhalve de schade, houdt op met haar dood.

Met de kinderen moet alleen rekening gehouden worden in de mate dat zij op het ogenblik van het overlijden van het slachtoffer en niet van zijn recht-hebbende zelf een schade hebben geleden, b.v. omdat zij ten laste waren, doch alsdan wordt de vergoeding gedeeltelijk aan de moeder toegekend ten behoeve van de kinderen en niet van haar.

Over dit punt is weinig rechtspraak te vinden. Beslist werd nochtans dat het overlijden van de recht-hebbende een einde stelt aan de schade (Antwerpen, 23 Januari 1936; R. Thiry, voornoemd).

Een arrest van het Hof van Beroep te Luik, 8 Febr. 1944 (B. A. 1944, 131), spreekt zich wel is waar in tegenovergestelde zin uit, doch het is derwijze gemotiveerd dat het niet in acht kan genomen worden.

Het zegt ongeveer wat volgt: Het overlijden der echtgenote komt tussen of komt niet tussen in de berekening van de schade, naar gelang de schadeloosstelling geschiedt onder vorm van een lijfrente of van een kapitaal. Welnu, het Hof is van oordeel dat ter zake een kapitaal dient uitgekeerd. Dus is de dood van de schuldeiser zonder belang.

Hetzelfde Hof zegt nog — en de burgerlijke partij ter zake doet dezelfde opwerping — dat het overlijden van de schuldeiser geen bron van profijt mag zijn voor de verdachte.

De vraag is blijkbaar gesteld op een sentimenteel terrein. De verdachte heeft slechts tot verplichting de werkelijk geleden schade te herstellen. De omstandigheid dat zekere gebeurtenissen hem gunstig zijn, is in rechte van alle belang ontbloot.

Zou men niet eerder kunnen doen gelden dat het niet billijk ware dat de erfgenamen in geval van overlijden van de erflater, twee jaren na het ongeval, in het bezit komen en blijven van een kapitaal dat werd toegekend om de stoffelijke schade te herstellen, die de erflater slechts zou hebben geleden indien hij twintig jaren of meer het slachtoffer had overleefd?

Dit voelde ook het Hof van Luik, wanneer het vervolgt: « encore est-il qu'il faut tenir compte du fait que ce n'est pas la personne préjudiciée qui bénéficiera des dommages-intérêts, mais bien les héritiers ».

Dient, uit wat hier voorafgaat, besloten te worden dat de schadeloosstelling moet berekend worden tot op de dag van het overlijden van de rechthebbende?

Niet zonder eerst een gewichtige opwerping van de burgerlijke partij te hebben onderzocht. Aan de waarde van het principe door haar vooropgezet, zal de waarde van de hiervorengaande uiteenzetting moeten getoetst worden.

De rechterlijke beslissingen, zegt de burgerlijke partij, zijn verklarend. De schade is ontstaan niet op de dag van het vonnis, maar op de dag van het ongeval, zonder rekening te houden met de wijzigingen welke zich mochten voorgedaan hebben in de toestand van de rechthebbende na het ongeval.

De burgerlijke partij, enige erfgename der overleden echtelingen Debusschere-Vandepierre, put, be-nevens haar persoonlijke rechten, in de erfenis haar recht op vergoeding (Faustin Hélie, I, 762; Garraud, I, 122; Van Roey, *Partie civile*, n° 611).

Haar recht ex haerede slaat op de integrale schade welke de benadeelde persoon, haar moeder, persoonlijk heeft geleden tengevolge van het strafbare feit.

De schade van de erflater is, tengevolge van zijn overlijden, ontstaan op de dag van het ongeval (onbetwist punt, zie rechtspraak in Mazeaud, III, 2260).

Latere gebeurtenissen, die vreemd zijn aan de fout of aan de schade, komen niet in aanmerking.

De burgerlijke partij vergist zich wanneer zij beweert, dat geen rekening moet gehouden worden met al de wijzigingen, welke zich mochten voorgedaan hebben na het ongeval. Een wijziging waarmede b.v. wel rekening moet gehouden worden, is het overlijden van het gekwetst slachtoffer, omdat dit overlijden niet vreemd is aan de fout noch aan de schade.

De vraag die gesteld wordt, is dus de volgende: welke gebeurtenissen zijn vreemd aan fout en schade? Is het overlijden van de weduwe van het slachtoffer er vreemd aan?

De kwestie werd op het voorplan gebracht door een der jongste arresten van het Hof van Verbreking (Verbr., 20 September 1948, J. T. 1949, 67, gevelde te Luik op 9 Februari 1948).

Dit arrest zet voorop dat het tweede huwelijk aangegaan door de weduwe van het slachtoffer, geen invloed uitoefent op de schade omdat het een latere gebeurtenis is, die vreemd is aan de begane fout van de verdachte en aan de schade.

Reeds vroeger besliste de rechtspraak dat, ingeval van een nieuw huwelijk, de weduwe haar recht op schadeloosstelling behield (Hof Brussel, 2 December 1891, P. P. 1892, 165; idem 29 April 1930, P. A. 1930, 167).

Volgens een niet gepubliceerd arrest van uw Hof, dd. 9 Juli 1948 in zake Van Steenkiste, is het tweede huwelijk zonder belang, doch moet men rekening houden met de kans op dit tweede huwelijk.

Het arrest van het Hof van Verbreking bevestigt de vroegere rechtspraak van het Hof te Brussel en somt de redenen daarvoor op: het later huwelijk is een omstandigheid, die vreemd is zowel aan het schadelijk feit als aan de schade zelf en hoeft dus niet in aanmerking te komen. Het Hoogste Hof maakt ter zake toepassing van het algemeen gehuldigd rechtsbeginsel door hem op klare wijze vooropgezet: « attendu que l'indemnité accordée à la personne lésée par une infraction doit réparer le préjudice que cette personne a subi du fait de l'infraction, sans tenir compte des événements postérieurs étrangers à celle-ci ou au dommage lui-même qui auraient amélioré ou aggravé sa situation. »

Dat het tweede huwelijk geen rechtstreeks verband houdt met het schadelijk feit is klaarblijkelijk: het hangt uitsluitend af van de wil van de weduwe. Is het eveneens vreemd aan de schade? Op zich zelf bestaat er geen verband. Door het volgende huwelijk kan de geldelijke toestand van de weduwe blijven zoals te voren — indien de echtgenoot juist genoeg verdient om in zijn eigen onderhoud en in dit van zijn kinderen te voorzien — of verslechteren — indien de echtgenoot ten laste leeft van zijn vrouw — of verbeteren — indien de echtgenoot bedrijvig is.

Wanneer de weduwe overlijdt is de toestand in rechte dezelfde niet als wanneer zij opnieuw in het huwelijk treedt.

Op het ogenblik van haar overlijden houdt de schade, voortspruitend uit het derven van de winst van haar echtgenoot, voor haar op te bestaan, juist zoals het overlijden van het slachtoffer alle persoonlijke schade voor hem, wegens dezelfde winstderving, doet ophouden.

Het overlijden van de weduwe kan niet als een gebeurtenis die vreemd is aan de schade, beschouwd worden omdat het een einde stelt aan de schade.

Wanneer de rechter, op het ogenblik der beslissing,

rekening houdt met deze omstandigheid, verandert dit niets aan het verklarend karakter van het vonnis. Ripert (*Réparation du préjudice*, n° 157) oordeelt te recht: « Si le droit prend naissance au jour du dommage son appréciation ne peut être faite qu'au jour du jugement. Si entre ces deux dates des événements extérieurs font varier l'étendue du préjudice, bien qu'ils soient indépendants de la volonté de l'auteur du dommage, ils sont pris néanmoins en considération et le calcul a seulement lieu au jour du jugement ». Met het overlijden dat zich plaatst tussen de dag der schade en de dag der beslissing zal rekening gehouden worden omdat het noodzakelijkerwijze de schade beïnvloedt. In die zin, doch zonder motivering: Henusse, *Réparation des accidents de droit commun*, blz. 21; R. Thiry, reeds vermeld; Antwerpen, 25 Jan. 1936, reeds vermeld; contra R. Piret in noot, J. T. 1948, blz. 69, en Luik, 8 Februari 1949, reeds vermeld.

Samenvattend :

Het recht op vergoeding van de weduwe van het slachtoffer, wegens derving van het loon van haar echtgenoot, beperkte zich tot het tijdperk lopende van af het overlijden van Debusschere P. tot het overlijden van Vandeperre J.

Het kind Debusschere L. kan ex haerede, slechts aanspraak maken op hetzelfde recht.

Op de verdere beschouwingen van de burgerlijke partij moet geantwoord worden met Planiol en Ripert (VI, 691) : « Le droit ne doit pas viser à réaliser une compensation générale des heurs et des malheurs. »

ARREST

Ten aanzien der civiele eisen :

Verantwoordelijkheid : (.....)

Bedrag der schade :

1° Burgerlijke partij Debusschere Lucienne :

Overwegende dat de eis van de oorspronkelijke burgerlijke partij Vandeperre Julia, handelende in eigen naam en in hare hoedanigheid van moeder en wettelijke beheerster der goederen van haar minderjarige dochter Debusschere Lucienne, thans gehuwd, welke het geding door wijlen hare moeder op 18 Mei 1948 vóór de eerste rechter ingeleid, hervat heeft, er toe strekte een schadevergoeding te bekomen, groot 1.406.300 frank voor derving aan loon van het slachtoffer, wiens vermoedelijke verdere levensduur op 30 jaar geschat werd;

Overwegende dat de oorspronkelijke burgerlijke partij Vandeperre Julia op 26 September 1948 overleed;

Overwegende dat, indien de derving aan loon door de Hoven en Rechtbanken gewoonlijk in de vorm van een kapitaal toegekend wordt, opgemerkt moet worden dat bedoelde vergoeding in de plaats komt van de toekomstige gevolgen van een tegenwoordig schadeveroorzakend feit;

Overwegende, weliswaar, dat bij het vaststellen van dit kapitaal rekening gehouden wordt met het eventueel karakter der gevorderde schade, welke onder meer kan beïnvloed worden door de ouderdom van het slachtoffer en gebeurlijk de duur van zijn beroepsactiviteit;

Overwegende nochtans dat, indien het mogelijk is aan de hand der sterftetafels bij benadering de normale levensduur van een slachtoffer te bepalen, er

in de berekening der capitalisatie van de wedde, loon of jaarlijkse inkomsten, bijna steeds een gegeven ontbreekt, dit is de levensduur der burgerlijke partij;

Overwegende dat om in die leemte te voorzien de Hoven en Rechtbanken het overlijden der burgerlijke partij na een normale leeftijd onderstellen;

Overwegende dat, wanneer de rechter, zoals in onderhavig geval, op het ogenblik dat hij te beslissen heeft nopens de eis tot schadevergoeding wegens derving aan loon, de datum van het overlijden der burgerlijke partij kent, het hem mogelijk is met zekerheid de door haar uit dien hoofde geleden schade te bepalen;

Overwegende dat de burgerlijke partij qualitate qua dienaangaande opwerpt, dat de rechterlijke beslissingen verklarend zijn, derwijze dat de door haar moeder geleden schade ontstaan is, niet op de dag waarop het eindvonnis gewezen werd, maar op het ogenblik van het ongeval; derwijze dat er geen rekening dient te worden gehouden met de wijzigingen, welke zich na het ongeval in haar toestand hebben voorgedaan;

Overwegende dat indien moet aangenomen worden dat bij het bepalen der schadevergoeding geen rekening dient te worden gehouden met later intredende gebeurtenissen, vreemd aan het misdrijf of aan de geleden schade, zulks niet mag gezegd worden van het afsterven van de burgerlijke partij, daar die gebeurtenis een wezenlijk bestanddeel is voor het bepalen der schade geleden wegens derving aan loon;

Overwegende dat hieruit dient te worden afgeleid dat, niettegenstaande het verklarend karakter van het vonnis a quo en het feit dat het recht tot herstel ontstaan is op het ogenblik van het plegen der inbreuk, de hoegrootheid der schade slechts door genoemd vonnis kon bepaald worden, derwijze dat de eerste rechter het afsterven van de burgerlijke partij terecht aangezien heeft als een bestanddeel van de berekening der derving aan loon;

Overwegende dat de door deze burgerlijke partij geleden schade billijk geschat werd door de eerste rechter;

2° Burgerlijke partij Roger Saelens : (.....)

Om deze redenen : (.....)

Het Hof,

Rechtdoende op tegenspraak tegenover al de partijen,

Ontvangt het hoger beroep van beklagde, de burgerlijke partij Debusschere Lucienne en haar echtgenoot Blomme Maurice en het Openbaar Ministerie;

Er op beslissende, alle verdere of strijdige conclusiën als ongegrond verwerpende;

Op strafrechtelijk gebied (zonder belang);

Op burgerlijk gebied :

Bevestigt het beroepen vonnis met deze wijziging, dat de kosten van pleitbezorger door de burgerlijke partij Saelens Roger zullen gedragen worden;

Verwijst beklagde in de kosten van het hoger beroep, enz.

NOOT : Tegen dit arrest werd geen cassatie aangekend. Voor zover ons bekend, is dit het eerste arrest van dien aard. Verder zij verwezen naar het uitvoerig en uitstekend advies van advocaat-generaal Delahaye.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE LEUVEN

1e Kamer. — 28 November 1949.

Voorzitter : M. Versele.

Rechters : MM. Meulemans en Roget.

Advocaten : Mrs. Moyaerts en Renson (Brussel).

Buitengewoon huurrecht. — Bevoorrechte positie der doofstommen. — Eerste zelfstandige woning van jonggehuwden.

Wegens de zware gevolgen die door aangeboren doofstomheid op het gemoedsleven worden teweeggebracht (vermindering van het sociaal aanpassingsvermogen), dienen de doofstommen als bevoorrechte personen aangezien.

Het recht op een eigen zelfstandige woning kan aan jonggehuwden niet ontkend worden om reden zij eerst bij hun ouders hebben ingewoond.

Pe en Blanquaert t/ De Kempeneer.

Gezien de processtukken...;

Overwegende dat het hoofdberoep regelmatig en tijdig werd ingesteld; dat het tegenberoep naar de wetsvoorschriften werd geformuleerd; dat de ontvanke-
lijkheid van de beroepseisen niet werd betwist;

*Over het hoofdberoep :**... (zonder belang) ...;**Over het tegenberoep :*

Overwegende dat geïntimeerde, ter algehele hervorming van het bestreden vonnis, naar voren brengt dat de eerste rechter verkeerdelijk zou aangenomen hebben én dat appellante in zake huishuur bevoorrechte persoon is, en dat de door haar ingeroepen grond tot onttrekking van de huurverlenging voldoende is;

I. — Overwegende dat partijen er over accoord gaan dat geïntimeerde als bevoorrechte persoon dient aangezien; dat appellante hetzelfde voorrecht wegens doofstomheid inroept, wat geïntimeerde betwist met te beweren dat de doofstomheid slechts het symptoom van een physiologische afwijking of ontaarding uitmaakt, en niet het door de wet beschermde zwaar gebrek;

Overwegende dat de eerste rechter oordeelkundig het huishuurvoorrecht aan appellante heeft toegerekend; dat de aangeboren doofstomheid inderdaad, buiten een lichamelijk handicap, ook zware gevolgen teweegbrengt op het gemoedsleven en o.m. een vermindering van het vermogen zich aan de sociale omstandigheden aan te passen; dat de doofstommen dan ook, zoals impotente, moeten geholpen worden in tijd van woningnood;

II. — Overwegende dat geïntimeerde insgelijks betwist dat appellante de vrijstelling van haar eigendom kan opvorderen om het als eerste echtelijke instelling in te nemen; dat geïntimeerde desbetreffend doet opmerken dat appellante sinds haar huwelijk bij haar schoonouders inwoont;

Overwegende dat het ter zake bewezen is geworden dat appellante in vier kleine plaatsen moet leven, samen met haar schoonouders en andere familieleden, en dat zij eerstdaags moeder moet worden; dat samenwoning in dergelijke omstandigheden op materieel gebied onmogelijk wordt, en op affectief en moreel gebied minstens ongewenst;

Overwegende dat het recht op eigen tehuis aan jonggehuwden niet kan ontkend worden om reden zij eerst bij hun ouders zouden ingewoond hebben; dat

dit recht ter zake meer dan ooit moet erkend worden daar deze jonggehuwden door de doofstomheid gehandicapd worden in het bijleggen van incidenten die zich noodzakelijk voordoen tijdens het samenwonen;

Overwegende nochtans dat de eerste rechter zeer billijk de uitdrijving van de geïntimeerde slechts tegen 1 April 1950 heeft bevolen; dat er inderdaad rekening moet gehouden worden met het feit dat deze bejaarde alleenstaande vrouw moeilijk een nieuw onderkomen zal vinden;

Om deze redenen :

De Rechtbank,

Zetelende in hoger beroep en op tegenspraak, na verwerping, als ongegrond of ondoeltreffend, van alle strijdige besluiten;

Ontvangt de beroepen maar verklaart ze ongegrond;

Dienvolgens, wijst partijen van hun beroepseisen af en bevestigt het bestreden vonnis in zijn geheel;

En verwijst appellante in de kosten van het hoger beroep.

BIBLIOGRAPHIE

R. SAVATIER : La Responsabilité médicale (Centre d'études Laennec) - Paris, Lethielleux, p. 85.

In onderhavig geschrift zijn de drie voordrachten gebundeld, welke Prof. R. Savatier in April 1948 te Leuven, op uitnodiging van de rechtsfaculteit aldaar, heeft gehouden.

Het probleem van de aansprakelijkheid van de medicus staat in het brandpunt van de belangstelling. Naar de mening van de geleerde auteur is de actualiteit van dit vraagstuk het gevolg van een dubbele revolutie : een biologische en een juridische; in het kader van deze dubbele omwenteling moet de civielrechtelijke verantwoordelijkheid van de beoefenaars der geneeskundige wetenschappen gezien en onderzocht worden.

In de eerste voordracht onder de titel «L'humanisme médical et la responsabilité civile du médecin», wijst Savatier vooreerst op de moderne en aanzienlijke ontwikkeling van de medische aansprakelijkheid en ontleeft hij aan de hand daarvan het zgn. geneeskundig contract, waarbij hij o.a. de nadruk legt op de eerbiediging van de menselijke gelijkheid en het recht van de zieke op de waarheid. De aansprakelijkheid van de arts in verband met de medische techniek vormt het onderwerp van de tweede voordracht, terwijl de derde handelt over de socialisatie van het medisch contract en de positie van de geneesheer in dienst van particuliere ondernemingen en van openbare diensten.

Ofschoon in deze voordrachten hoofdzakelijk Franse toestanden ter sprake komen en naar Franse literatuur en rechtspraak verwezen is, is nadere kennisneming niettemin ten eerste aan te bevelen. De weinige Belgische jurisprudentie, die over deze vorm van aansprakelijkheid bestaat, is overigens gebaseerd op de Franse en loopt daarmede grotendeels paraleel. Bovendien is het betoog van Prof. Savatier ten gunste van het «liberale beroep» in dienst van Geneeskunde en het Recht tegen commercialisatie en ambtenarij voor velen ook in ons land naar het hart gegrepen.

R. VAN LENNEP : Recueil de Textes d'arbitrage.
Prijls-Brussel, Antwerpen, pp. 408 + 216.

Onze Antwerpse confrère, Mr R. Van Lennep, heeft het stoutmoedige plan opgevat om een verzamelwerk uit te geven, waarin de belangrijkste wetten, conventies, verdragen, enz. betreffende de arbitrage zullen worden opgenomen. Dit voornemen werd reeds gedeeltelijk verwezenlijkt door de publicatie van de twee hier aangekondigde delen.

In het eerste deel zijn de wetten en/of wettelijke bepalingen op de arbitrage van ongeveer veertig staten bijeengebracht; de tekst ervan werd zoveel mogelijk in de oorspronkelijke taal (Engels, Frans, Duits, Nederlands, Spaans) of anders in Nederlandse, Franse, Duitse of Engelse vertaling afgedrukt; voor sommige landen werd bij de oorspronkelijke tekst ook een Nederlandse, Franse of Duitse vertaling gevoegd.

Het tweede deel bevat de internationale conventies van Genève, de internationale verdragen tussen België-Nederland, Frankrijk-België, Oostenrijk-Italië, Turkije-Rusland, de reglementeringen van talrijke buitenlandse Kamers van Koophandel en verenigingen, alsmede verschillende voorstellen tot uniforme regeling van de arbitrage. De taal van de verschillende teksten is Engels, Duits, Frans en/of Nederlands.

Uit deze aanwijzingen blijkt voldoende de omvang en de betekenis van deze « Recueil de Textes d'arbitrage ». Dit verzamelwerk zal grote diensten bewijzen zowel aan de juristen van talrijke landen als aan de internationale handel.

BALIELEVEN

Vlaams Pleitgenootschap bij het Hof van Beroep te Brussel

PLECHTIGE OPENINGSZITTING

Op Zaterdag 17 December 1949 had te Brussel, in de zaal der Plechtige Zittingen van het Verbrekingshof, de openingszitting plaats van het Vlaams Pleitgenootschap.

Hadden plaats genomen aan de hoofzervormige tefel naast de voorzitter Mr Willem Verougstraete, de heer Albert Lilar, minister van Justitie; de heer Albert Chomé, Stafhouder; de heer Chevalier, eerste-voorzitter van het Hof van Beroep; de heer Loppens, eerste-voorzitter van het Krijgshof; de heer L. Van Beirs, Procureur des Konings; de heer Dahiers, krijgs-auditeur; de heer J. Destrée, voorzitter van de Handelsrechtbank; de heer C. De Swaef, referendaris; de heer de Ranitz, secretaris van de Raad van Toezicht en Discipline bij de Hoge Raad der Nederlanden; als ook de afgevaardigden der Conferenties van Den Haag, Amsterdam, Gent, Antwerpen, Brussel, Charleroi, Kortrijk en Leuven, en de heer Janson, vertegenwoordiger van het Verbond der Belgische Advocaten.

In de zaal werden opgemerkt: de heer Henri Rolin, oud-voorzitter van de Senaat; de heer P. Vermeylen, oud-minister; de heren M. Van Hemelrijck, senator, en H. Fayat, volksvertegenwoordiger, alsmede de heer Magain, kabinetschef van de Eerste-Minister; de heer Van Lith de Jeude, kabinetschef van Justitie; de heer Raeymaekers, kabinetssecretaris van Justitie; de heer Van Itterbeek, kabinetssecretaris van Volksgezond-

heid, en mevr. L. Maertens-Verkeyn, kabinets-attaché van Justitie.

De openingsrede werd gehouden door Mr Raymond Nossent, met als titel « Lof der Tolerantie ».

Daarna kwamen aan het woord Mr W. Verougstraete, voorzitter, en de heer Stafhouder Albert Chomé, die Mr Nossent van antwoord dienden. Onze lezers vinden in het tegenwoordig nummer de volledige tekst van deze merkwaardige spreekbeurten.

's Avonds had in de Automobiël Club, Luxemburgstraat, het traditioneel banket plaats, waar, na een uitstekende dis en zeer opgewekte en vrolijke speeches, de confraterniteit hoogtij vierde tot in de late nacht.

TIJDSCHRIFTEN

Nederlands Juristenblad. — Jaargang 1949, afl. 44-17 December 1949.

Mr. F.A.M. Cavadino, De « persoonlijk betreffende omstandigheid ». — Prof. Mr. Dr. G. Van Den Bergh, Het « objectiveringsbeginsel » en de toetsing van gemeente verordeningen aan art. 168 Gemeentewet. — Mr. Dr. G. Van Ginsbergen, Het renvoi in de Nederlandse Literatuur. — Mr. A. S. Lissauer, De « bestuurder » van een motorrijtuig. — Mr. J. Moolenbergh Compensatie in een Kantongerechtsgeding.

Weekblad voor privaatrecht, notaris-ambt en registratie. — 17 December 1949. — Nr 4117.

Prof. Mr. G. de Grooth, De effectenregistratie middel tot weigering van rechtsherstel? — J. Zwart, Belasting-vereenvoudiging. — Mr. H.A. Drielsma, Testamentair bewind, door Mr. P.W. Van der Ploeg.

Revue pratique du Notariat Belge. — 10, 20, 30 novembre 1949. — Nr. 2322.

A. Le Hon, Statut civil et pouvoirs de la femme mariée sur ses biens; regimes matrimoniaux et puissance maritale. — J. Sancery, Reglementation des changes.

Revue de droit intellectuel. — Octobre-Novembre 1949. — Nos 10-11.

Gaspar Florent; Le principe conventionnel de l'assimilation de l'étranger unioniste au national. — Jurisprudence belge. — Jurisprudence étrangère.

Revue de l'administration et du droit administratif de la Belgique. — 12de aflevering.

Assistance publique. — Bibliographie. — Conseil d'Etat. — Etat Civil. — Légalisations. — Voirie.

Journal des Tribunaux. — Nr 3832. — 18 Decembre 1949.

André J. Mast, La nomination et la révocation des ministres. — Alb. Raucq, Contes et comptes. — Jurisprudence.

Revue générale des assurances et des responsabilités. — Novembre 49. — Nr 9.
Rechtspraak.